Fjodor Dostojevski

# Netët e bardha

*Белые ночи*

Lexuesi

**Netët e bardha**
Fjodor Dostojevski, *Белые ночи*
Përktheu nga rusishtja: Ultimori.
Teksti burimor: Wikisource rusisht, krahasuar me botimin Nauka 1988 te ilibrary.ru.
Përkthimi © 2026 Lexuesi. Ky përkthim publikohet me licencën CC BY-SA 4.0.
Teksti origjinal është në domenin publik.
Botim dixhital i Lexuesit, 30 tetor 2026. Lexojeni falas në https://lexuesi.com/librat/netet-e-bardha/.

# Shënim i përkthyesit

Ky përkthim u bë drejtpërdrejt nga origjinali rusisht, sipas tekstit të Wikisource-it rusisht, krahasuar paragraf për paragraf me tekstin e botimit akademik të veprave të Dostojevskit (Nauka, Leningrad 1988) në ilibrary.ru. Aty ku të dy tekstet ndryshojnë, u ndoq leximi që i përshtatet kuptimit; theksimet e autorit në kursiv u morën nga botimi i vitit 1988. Ndarja në katër net dhe një mëngjes, nëntitulli „Historia e Nastenkës“ brenda Natës së dytë dhe paragrafët ndjekin origjinalin. Nëntitulli i veprës, „Roman sentimental (Nga kujtimet e një ëndërrimtari)“, dhe epigrafi nga Turgenievi janë në krye të Natës së parë.

**Emrat.** Emrat rusë u transkriptuan si te „Krim dhe ndëshkim“ (ч → ç, ш → sh, ж → zh, я → ja, ë → jo) dhe lakohen si emrat shqipe (Nastenka, Nastenkës; Matrjona, Matrjonën). Nastenka është forma përkëdhelëse e emrit Anastasia dhe ruhet ashtu siç e përdorin personazhet. Shkrimtarët, personat historikë dhe veprat jepen në trajtat e zakonshme shqipe (Pushkini, Valter Skoti, „Berberi i Seviljes“). Vendet e Petersburgut (Nevski, Fontanka, Ishulli Krestovski) u lanë në origjinal, me shënim kur duhet.

**Stili.** U ruajt zëri i ëndërrimtarit: fjalitë e gjata e të ngazëllyera, me përsëritje, thirrjet drejtuar lexuesit dhe Nastenkës, kalimet e shpejta nga e qeshura te lotët dhe ironia me të cilën ai e shikon veten. Teksti nuk u shkurtua, nuk u lëmua dhe nuk u zbukurua. Dallimi midis „ti“-së dhe „ju“-së ruhet si në origjinal: rrëfimtari dhe Nastenka i thonë njëri-tjetrit „ju“, kurse rrëfim-

tari i drejtohet asaj me „ti“ vetëm në mendime dhe në faqet e fundit. U ruajt edhe pikësimi i Dostojevskit, me pikëçuditjen dhe pikëpyetjen e ndjekura nga dy pika („!..“, „?..“).

**Shënimet.** Shënimet janë në fund të çdo kapitulli dhe numërimi i tyre fillon nga e para në secilin. Ato shpjegojnë vendet e Petersburgut, zakonin e vilave të verës, netët e bardha dhe aludimet letrare e historike me të cilat ëndërrimtari mbush ëndrrat e tij: Hofmanin, Valter Skotin, Pushkinin, Zhukovskin, Lermontovin, operat e Rosinit dhe të Majerberit.

— Ultimori

# Përmbajtja

Nata e parë . . . . . 4
Nata e dytë . . . . . 17
Nata e tretë . . . . . 44
Nata e katërt . . . . . 52
Mëngjesi . . . . . 62

# Nata e parë

*Roman sentimental*
*(Nga kujtimet e një ëndërrimtari)*

*...Apo qe krijuar ai vallë që të rrinte*
*qoftë edhe një çast të vetëm*
*pranë zemrës sate?..*
IVAN TURGENIEV[1]

Ishte një natë e mrekullueshme, një natë e tillë që ndoshta mund të ndodhë vetëm kur jemi të rinj, i dashur lexues. Qielli ishte aq plot yje, një qiell aq i ndritshëm, sa, po ta shikoje, padashur të vinte ta pyesje veten: vallë, a mund të rrojnë nën një qiell të tillë gjithfarë njerëzish zemërakë e tekanjozë? Edhe kjo është pyetje prej të riu, i dashur lexues, shumë prej të riu, por Zoti jua dërgoftë sa më shpesh në shpirt!.. Duke folur për zotërinj tekanjozë e gjithfarë zemërakësh, s'munda të mos kujtoja edhe sjelljen time shembullore gjatë gjithë asaj dite. Që në mëngjes kishte nisur të më mundonte një trishtim i çuditshëm. Papritur m'u duk se të gjithë po më braktisnin mua, të vetmin, dhe se të gjithë po largoheshin prej meje. Sigurisht, kushdo ka të drejtë të pyesë: po cilët janë këta të gjithë? sepse ja, kanë kaluar tetë

[1]Vargje të cituara jo saktësisht nga poezia „Lulja“ (1843) e Ivan Turgenievit (1818–1883), për një lule të këputur.

vjet që kur jetoj në Petersburg dhe s'kam ditur të lidh pothuajse asnjë njohje. Po ç'më duhen mua njohjet? Edhe pa to e njoh gjithë Petersburgun; ja pse m'u duk se të gjithë po më braktisnin, kur gjithë Petersburgu u ngrit dhe iku papritur nëpër vila.[2] M'u bë frikë të mbetesha vetëm, dhe tri ditë të tëra u enda nëpër qytet në një trishtim të thellë, pa e kuptuar fare se ç'po ndodhte me mua. Qoftë kur dal në Nevski,[3] qoftë kur shkoj në kopsht, qoftë kur endem përgjatë bregut — asnjë fytyrë nga ato që jam mësuar t'i ndesh në të njëjtin vend, në një orë të caktuar, gjithë vitin. Ata, sigurisht, nuk më njohin, por unë i njoh. I njoh nga afër; pothuajse ua kam studiuar fizionomitë — dhe i sodis me ëndje kur janë të gëzuar, dhe më zë melankolia kur ata vrenjten. Gati sa s'kam lidhur miqësi me një plak, që e takoj çdo ditë që bën Zoti, në një orë të caktuar, buzë Fontankës.[4] Fizionomi kaq serioze, kaq e menduar; pëshpërit gjithmonë nën hundë dhe tund dorën e majtë, kurse në të djathtën mban një bastun të gjatë me nyje, me dorezë të artë. Edhe ai më ka vënë re dhe tregon për mua një interes të përzemërt. Po të ndodhë që të mos jem në orën e caktuar në të njëjtin vend të Fontankës, jam i sigurt se do ta zërë melankolia. Ja pse ndonjëherë gati sa s'përshëndetemi, sidomos kur jemi të dy në humor të mirë. Para disa ditësh, kur s'ishim parë dy ditë të tëra dhe u takuam ditën e tretë, ua kishim vënë dorën kapelave, por fat që erdhëm në vete në kohë, i ulëm duart dhe kaluam pranë njëri-tjetrit me dashamirësi. Edhe shtëpitë i kam të njohura. Kur eci, secila sikur më del përpara në rrugë, më shikon nga të gjitha dritaret dhe gati sa s'më thotë: „Mirëdita; si e keni shëndetin? edhe unë, lavdi Zotit, jam mirë, kurse në maj do të më shtojnë një kat.“ Ose: „Si e keni shëndetin? kurse mua nesër më nisin për riparim.“ Ose: „Desh u dogja, dhe për më

[2]Vilë verimi (rus. *дача*, daça): shtëpi jashtë qytetit, ku familjet e Petersburgut shpërnguleshin me gjithë orenditë për muajt e verës.

[3]Nevski: Prospekti Nevski, rruga kryesore e Petersburgut.

[4]Fontanka: lumë-kanal në qendër të Petersburgut, me brigje të veshura me granit.

tepër u tremba“, e kështu me radhë. Prej tyre kam të preferuarat e mia, kam miqtë e mi të ngushtë; njëra prej tyre ka ndër mend të mjekohet këtë verë te arkitekti. Do të kaloj qëllimisht çdo ditë, që të mos ma mjekojnë gjer në vdekje, Zoti e ruajttë!.. Por kurrë s'do ta harroj historinë me një shtëpizë fort të bukur, rozë të çelët. Ishte një shtëpizë prej guri aq e lezetshme, më shikonte aq përzemërsisht, i shikonte me aq krenari fqinjët e saj të ngathët, sa zemra më gëzohej kur më qëllonte të kaloja andej. Papritur, javën e kaluar, po kaloj nëpër rrugë dhe, posa hodha sytë nga mikja ime, dëgjoj një britmë vajtuese: „Mua po më lyejnë me të verdhë!“ Keqbërës! barbarë! s'kursyen asgjë: as kolonat, as kornizat, dhe mikja ime u zverdh si kanarinë. Desh më plasi vreri për këtë punë, dhe as sot e kësaj dite s'kam pasur zemër ta shoh të gjorën time të shpërfytyruar, që e lyen me ngjyrën e Perandorisë Qiellore.[5]

Pra, e kuptoni, lexues, si e njoh unë gjithë Petersburgun.

E thashë tashmë se tri ditë të tëra më mundonte një shqetësim, derisa e mora me mend shkakun e tij. Edhe në rrugë s'ndihesha mirë (ky s'është, ai s'është, ku humbi filani?) — edhe në shtëpi s'isha në vete. Dy mbrëmje rresht u përpoqa ta kuptoja: ç'më mungon në qoshen time? pse më vinte kaq ngushtë të rrija aty? — dhe me hutim shikoja muret e mi të gjelbër e të nxirë nga bloza, tavanin të mbuluar me merimangë, që Matrjona e kultivonte me shumë sukses, rishikoja gjithë orenditë e mia, kontrolloja çdo karrige, duke menduar mos qëndronte aty e keqja (sepse, po të jetë qoftë edhe një karrige e vetme jo ashtu siç ishte dje, unë s'jam në vete), shikoja nga dritarja, dhe gjithçka më kot... s'më lehtësohej aspak! Madje më shkoi ndër mend ta thërrisja Matrjonën dhe aty për aty i dhashë një qortim atëror për merimangën dhe përgjithësisht për rrëmujën; por ajo vetëm më pa e habitur dhe iku pa thënë asnjë fjalë, kështu që merimanga

[5]Perandoria Qiellore: emër i vjetër i Kinës, flamuri perandorak i së cilës kishte një dragua mbi sfond të verdhë.

ende sot e kësaj dite varet e paprekur në vendin e vet. Më në fund, vetëm sot në mëngjes, e mora vesh se ç'ishte puna. Eh! po ata po m'ia mbathin nëpër vila! Më falni për fjalën e rëndomtë, por s'kisha nge për stil të lartë... sepse gjithçka që ndodhej në Petersburg ose ishte shpërngulur, ose po shpërngulej nëpër vila; sepse çdo zotëri i nderuar me pamje të rëndë, që merrte një karrocë me qira, para syve të mi kthehej menjëherë në një baba familjeje të nderuar, që pas punëve të zakonshme të zyrës niset fare i lehtë drejt gjirit të familjes së vet, në vilë; sepse çdo kalimtar tani kishte një pamje krejt të veçantë, që gati-gati i thoshte kujtdo që ndeshte: „Ne, zotërinj, jemi këtu vetëm kalimthi, ja, pas dy orësh do të nisemi për në vilë.“ Po të hapej një dritare, mbi të cilën fillimisht kishin trokitur ca gishta të hollë, të bardhë si sheqeri, dhe të dilte koka e një vajze të bukur që thërriste shitësin shëtitës të vazove me lule, — mua menjëherë, aty për aty, më dukej se këto lule bliheshin vetëm ashtu, domethënë aspak për t'u kënaqur me pranverën dhe me lulet në një apartament të mbytur qyteti, por se ja, shumë shpejt të gjithë do të shpërnguleshin nëpër vila dhe do t'i merrnin lulet me vete. Për më tepër, kisha bërë përparime të tilla në këtë lloj të ri e të veçantë zbulimesh, sa tashmë mund të thosha pa gabuar, vetëm nga pamja, se në cilën vilë jetonte secili. Banorët e Ishullit Kamenni dhe të Ishullit Aptekarski, ose të rrugës së Peterhofit,[6] dalloheshin nga hijeshia e studiuar e sjelljes, nga kostumet elegante të verës dhe nga karrocat e bukura me të cilat kishin ardhur në qytet. Banorët e Pargolovos dhe të vendeve më tej „të ngjallnin respekt“ që në shikim të parë me maturinë dhe seriozitetin e tyre; vizitori i Ishullit Krestovski dallohej nga një pamje e gëzuar që s'e trazonte asgjë. Po të më qëllonte të ndeshja një procesion të gjatë karrocierësh barrash, që ecnin me përtesë, me frerët në dorë, pranë qerreve të ngarkuara me male

[6]Ishulli Kamenni dhe Ishulli Aptekarski, në veri të qendrës, dhe rruga e Peterhofit, përgjatë gjirit në jugperëndim: vende verimi të të pasurve. Pargolovo: fshat me vila verimi në veri të qytetit. Ishulli Krestovski njihej për shëtitjet dhe argëtimet popullore.

të tëra orendish nga më të ndryshmet, tavolina, karrige, divane turqe dhe jo turqe dhe plaçka të tjera shtëpie, mbi të cilat, përveç gjithë kësaj, shpesh rrinte si në fron, në majë fare të qerres, ndonjë kuzhiniere e thatanike, që ruante mallin e zotërinjve si dritën e syve; po të shikoja barkat e ngarkuara rëndë me plaçka shtëpie, që rrëshqisnin nëpër Nevën ose Fontankën, deri në Çornaja Reçka ose në ishuj,[7] — qerret dhe barkat shumëfishoheshin dhjetë herë, njëqind herë në sytë e mi; dukej sikur gjithçka ishte ngritur e po ikte, gjithçka po shpërngulej me karvane të tëra nëpër vila; dukej sikur gjithë Petersburgu kërcënonte të kthehej në shkretëtirë, kështu që më në fund më erdhi turp, u fyeva dhe u trishtova: unë s'kisha absolutisht ku dhe pse të shkoja në vilë. Isha gati të ikja me çdo qerre, të nisesha me çdo zotëri me pamje të nderuar që merrte karrocë me qira; por asnjëri, absolutisht askush s'më ftoi; sikur më kishin harruar, sikur për ta isha vërtet një i huaj!

Eca shumë dhe gjatë, aq sa, si zakonisht, kisha arritur ta harroja fare se ku isha, kur papritur u gjenda te porta e qytetit.[8] Menjëherë m'u bë qejfi dhe kalova përtej barrierës, ia mora rrugës midis arave të mbjella e livadheve, nuk e ndjeja lodhjen, por ndjeja vetëm, me gjithë qenien time, se njëfarë barre po më binte nga shpirti. Të gjithë ata që kalonin me karroca më shikonin aq përzemërsisht, sa gati-gati më përshëndetnin; të gjithë ishin aq të gëzuar për diçka, të gjithë pa përjashtim pinin puro. Edhe unë isha i gëzuar si s'më kishte ndodhur kurrë. Sikur të isha gjendur papritur në Itali, — aq shumë më mahniti natyra mua, një qytetar gjysmë të sëmurë, që gati sa s'isha mbytur midis mureve të qytetit.

[7] Çornaja Reçka (rus. „Lumi i Zi“): lumë i vogël në veri të Petersburgut, me vila verimi buzë tij.

[8] Porta e qytetit (rus. *застава*): vendi ku rrugët dilnin nga qyteti, me një postë roje dhe një barrierë që ngrihej e ulej.

Ka diçka të pashpjegueshme prekëse në natyrën tonë të Petersburgut, kur ajo, me ardhjen e pranverës, papritur shfaq gjithë fuqinë e saj, gjithë forcat që i ka falur qielli, mbulohet me gjethe, stoliset, laramanoset me lule... Disi padashur ma kujton atë vajzë, të vyshkur e të sëmurë, që e shikoni herë me keqardhje, herë me njëfarë dashurie plot dhembshuri, e herë thjesht nuk e vini re, por që papritur, për një çast, disi pa pritur, bëhet e pashpjegueshme, mrekullisht e bukur, kurse ju, i habitur, i dehur, pyesni padashur veten: ç'forcë i bëri këta sy të trishtuar e të menduar të shkëlqejnë me një zjarr të tillë? ç'e solli gjakun në këto faqe të zbehta e të tretura? ç'i mbushi me pasion këto tipare të njoma të fytyrës? pse ngrihet kaq shumë ky gjoks? ç'e ngjalli kaq befas forcën, jetën dhe bukurinë në fytyrën e vajzës së gjorë, e bëri të shkëlqejë me një buzëqeshje të tillë, të gjallërohet me një të qeshur kaq vezulluese, kaq shkëndijuese? Shikoni përreth, kërkoni dikë, merrni me mend... Por çasti kalon, dhe ndoshta që të nesërmen do të ndeshni sërish të njëjtin vështrim të menduar e të hutuar si më parë, të njëjtën fytyrë të zbehtë, të njëjtin nënshtrim e të njëjtën druajtje në lëvizje, madje edhe pendim, madje gjurmët e njëfarë trishtimi që të vret shpirtin dhe të njëfarë inati për atë rrëmbim të çastit... Dhe ju vjen keq që kaq shpejt, kaq pakthyeshëm u vyshk ajo bukuri e çastit, që shkëlqeu para jush kaq mashtrueshëm e kaq më kot, — ju vjen keq, sepse s'patët kohë as ta dashuronit...

E megjithatë nata ime qe më e mirë se dita! Ja si ndodhi.

U ktheva në qytet shumë vonë, dhe ora kishte rënë dhjetë kur po i afrohesha shtëpisë. Rruga ime kalonte përgjatë bregut të kanalit,[9] ku në këtë orë s'ndesh shpirt të gjallë. Është e vërtetë që unë jetoj në pjesën më të largët të qytetit. Ecja e këndoja, sepse, kur jam i lumtur, patjetër gërgëris diçka me vete, si çdo njeri i lumtur që s'ka as miq, as të njohur të mirë dhe që në çastin e

[9]Kanali: Kanali Jekaterininski (sot Kanali Gribojedov), në qendër të Petersburgut.

gëzimit s'ka me kë ta ndajë gëzimin e vet. Papritur më ndodhi aventura më e papritur.

Mënjanë, e mbështetur te parmaku i kanalit, qëndronte një grua; me bërryla mbi kangjella, ajo, me sa dukej, po shikonte me shumë vëmendje ujin e turbullt të kanalit. Kishte veshur një kapelë të verdhë shumë të lezetshme dhe një mantel të zi të shkurtër plot naze. „Është vajzë, dhe patjetër zeshkane“, mendova. Ajo, me sa dukej, s'i dëgjoi hapat e mi, madje as nuk lëvizi kur kalova pranë saj, duke mbajtur frymën dhe me zemrën që më rrihte fort. „Çudi! — mendova, — me siguri është zhytur shumë në mendime për diçka“, dhe papritur u ndala si i ngulur në vend. M'u duk se dëgjova një dënesë të mbytur. Po! s'isha gabuar: vajza po qante, dhe pas një minute edhe një dënesë, e prapë një tjetër. Zoti im! Zemra m'u shtrëngua. Dhe sado i ndrojtur që jam me gratë, ama ky ishte një çast i tillë!.. U ktheva, hodha një hap drejt saj dhe patjetër do të thosha: „Zonjë!“ — veç të mos e dija se kjo thirrje ishte shqiptuar tashmë një mijë herë në të gjitha romanet ruse të shoqërisë së lartë. Vetëm kjo më ndali. Por, ndërsa unë kërkoja një fjalë, vajza erdhi në vete, vështroi përreth, u përmend, uli sytë dhe rrëshqiti pranë meje përgjatë bregut. Unë menjëherë u nisa pas saj, por ajo e mori vesh, e la bregun, kaloi rrugën dhe vazhdoi në trotuar. Unë s'guxova ta kaloja rrugën. Zemra më dridhej si e një zogu të zënë. Papritur më erdhi në ndihmë një rastësi.

Në anën tjetër të trotuarit, jo larg nga e panjohura ime, u shfaq papritur një zotëri me frak, në një moshë të respektueshme, por që s'mund të thuhej se kishte edhe ecje të respektueshme. Ecte duke u lëkundur dhe duke u mbështetur me kujdes pas murit. Kurse vajza ecte si shigjetë, me nxitim e me druajtje, siç ecin përgjithësisht të gjitha vajzat që nuk duan që dikush të ofrohet t'i përcjellë natën në shtëpi, dhe, sigurisht, zotëria që lëkundej s'do ta arrinte kurrsesi, po të mos e kishte frymëzuar fati im të kërkonte mjete artificiale. Papritur, pa i thënë asgjë askujt, zotëria

im shkëputet nga vendi dhe fluturon sa i hanë këmbët, vrapon duke e ndjekur të panjohurën time. Ajo ecte si era, por zotëria që lëkundej po e arrinte, e arriti, vajza bërtiti — dhe... e bekoj fatin për shkopin e shkëlqyer me nyje që këtë herë më ndodhej në dorën e djathtë. Në çast u gjenda në anën tjetër të trotuarit, në çast zotëria i paftuar e kuptoi se ç'ishte puna, mori parasysh argumentin e pakundërshtueshëm, heshti, mbeti prapa dhe vetëm kur ishim tashmë shumë larg, protestoi kundër meje me terma mjaft energjikë. Por fjalët e tij mezi na arritën.

— Më jepni dorën, — i thashë të panjohurës sime, — dhe ai s'do të guxojë të na ngacmojë më.

Ajo ma dha dorën pa folur, një dorë që ende i dridhej nga tronditja dhe frika. O zotëri i paftuar! sa të bekova në atë çast! I hodha një sy kalimthi: ishte shumë e lezetshme dhe zeshkane — e kisha marrë me mend; mbi qerpikët e saj të zinj shkëlqenin ende lotët e frikës së sapokaluar ose të ndonjë hidhërimi të mëparshëm — s'e di. Por mbi buzë tashmë vezullonte një buzëqeshje. Edhe ajo më hodhi një sy vjedhurazi, u skuq lehtë dhe uli sytë.

— Ja, e shihni, pse më përzutë atëherë? Po të kisha qenë këtu, s'do të kishte ndodhur asgjë...

— Por unë s'ju njihja: mendova se edhe ju...

— Po tani, vallë, më njihni?

— Pak. Ja, për shembull, pse dridheni?

— Oh, e morët me mend që herën e parë! — u përgjigja, i ngazëllyer që vajza ime ishte e zgjuar: kjo, bashkë me bukurinë, s'të prish kurrë punë. — Po, e morët me mend që në shikim të parë me kë keni të bëni. Vërtet, jam i ndrojtur me gratë, jam i tronditur, s'e mohoj, jo më pak se ç'ishit ju një minutë më parë, kur ju trembi ai zotëri... Tani jam si i trembur. Si në ëndërr, dhe as në ëndërr s'e kisha menduar se do të flisja ndonjëherë qoftë edhe me ndonjë grua.

— Si? vallë?..

— Po, nëse më dridhet dora, kjo ndodh sepse kurrë s'e kishte shtrënguar ende një dorë kaq e bukur e kaq e vogël si e juaja. Jam çmësuar krejt nga gratë; domethënë, me to s'isha mësuar kurrë; unë jam vetëm, e dini... S'di madje si të flas me to. Ja, edhe tani s'e di — mos ju thashë ndonjë marrëzi? Ma thoni hapur; ju paralajmëroj, s'jam nga ata që fyhen...

— Jo, s'ka gjë, s'ka gjë; përkundrazi. Dhe meqë kërkoni që të jem e sinqertë, atëherë po jua them se grave u pëlqen një ndrojtje e tillë; dhe po të doni të dini më shumë, edhe mua më pëlqen, dhe s'do t'ju përzë nga pranë meje deri te shtëpia.

— Ju do të bëni me mua, — nisa unë, duke u mbytur nga ngazëllimi, — që unë menjëherë të mos jem më i ndrojtur, dhe atëherë — lamtumirë të gjitha mjetet e mia!..

— Mjetet? ç'mjete, për çfarë? kjo tani s'është mirë.

— Fajin e kam, s'do ta bëj më, më shpëtoi nga goja; po si doni që në një çast të tillë të mos kem dëshirë...

— Të pëlqeni, apo jo?

— Epo po; por bëhuni, për hir të Zotit, bëhuni e mirë. Gjykoni vetë, kush jam unë! Ja, tashmë jam njëzet e gjashtë vjeç, dhe s'kam parë kurrë njeri. Si mund të flas, pra, bukur, me shkathtësi e me vend? Për ju do të jetë më mirë kur gjithçka të jetë e hapur, në dritë... Unë s'di të hesht kur flet zemra brenda meje. Epo, s'ka rëndësi... Do ta besoni? asnjë grua, kurrë, kurrë! Asnjë njohje! dhe vetëm ëndërroj çdo ditë se më në fund, një ditë, do të takoj dikë. Ah, sikur ta dinit sa herë kam qenë i dashuruar në këtë mënyrë!..

— Po si, me kë?

— Me askënd, me një ideal, me atë që të shfaqet në ëndërr. Krijoj në ëndrrat e mia romane të tëra. Oh, ju s'më njihni! Është e vërtetë, s'bën dot pa këtë, kam takuar dy-tri gra, por ç'gra janë ato? janë të gjitha të tilla amvise, sa... Por do t'ju bëj të qeshni, do t'ju tregoj se disa herë kam menduar t'i flas, kështu, thjesht, ndonjë aristokrateje në rrugë, sigurisht kur të jetë vetëm; t'i flas,

natyrisht, me ndrojtje, me respekt, me pasion; t'i them se po humbas i vetmuar, që të mos më përzërë, se s'kam asnjë mjet për të njohur qoftë edhe ndonjë grua; t'i mbush mendjen se madje edhe detyra e gruas është të mos e hedhë poshtë lutjen e ndrojtur të një njeriu kaq fatkeq si unë. Se, më në fund, gjithçka që kërkoj është vetëm të më thotë dy fjalë vëllazërore, me dhembshuri, të mos më përzërë që në hapin e parë, të më besojë në fjalë, të dëgjojë se ç'do të them, të qeshë me mua, po të dojë, të më japë shpresë, të më thotë dy fjalë, vetëm dy fjalë, e pastaj le të mos takohemi më kurrë!.. Por ju qeshni... Megjithatë, pikërisht për këtë po flas...

— Mos u mërzitni; qesh sepse ju vetë jeni armiku juaj, dhe po ta provonit, ndoshta do t'ia dilnit, qoftë edhe në rrugë; sa më thjesht, aq më mirë... Asnjë grua e mirë, veç po të mos jetë budallaqe ose e zemëruar posaçërisht me diçka në atë çast, s'do të guxonte t'ju përzinte pa ato dy fjalë që i lypni me aq ndrojtje... Megjithatë, ç'po them! sigurisht, do t'ju merrte për të çmendur. Unë gjykoja nga vetja. Sikur ta di unë shumë se si rrojnë njerëzit në këtë botë!

— Oh, ju falënderoj, — thirra unë, — ju s'e dini ç'bëtë tani për mua!

— Mirë, mirë! Por më thoni, si e kuptuat se jam një grua e tillë me të cilën... pra, që e quanit të denjë... për vëmendje e miqësi... me një fjalë, jo amvise, siç i quani ju. Pse vendosët të më afroheshit?

— Pse? pse? Po ju ishit vetëm, ai zotëri ishte tepër i guximshëm, tani është natë: pranojeni edhe vetë se kjo është detyrë...

— Jo, jo, që më parë, atje, në anën tjetër. Ju donit të më afroheshit, apo jo?

— Atje, në anën tjetër? Por, të them të drejtën, s'di si të përgjigjem; kam frikë... E dini, sot isha i lumtur; ecja, këndoja; kisha qenë jashtë qytetit; s'kisha pasur kurrë çaste kaq të lumtura. Ju... ndoshta m'u duk... Epo, më falni po jua kujtoj: m'u duk se

po qanit, dhe unë... unë s'duroja dot ta dëgjoja... m'u shtrëngua zemra... O Zot! Po vallë s'kisha të drejtë të trishtohesha për ju? Vallë ishte mëkat të ndjeja për ju një dhembshuri vëllazërore?.. Më falni, thashë dhembshuri... Epo, me një fjalë, vallë mund t'ju kisha fyer me faktin që padashur m'u tek t'ju afrohesha?..

— Lëreni, mjaft, mos flisni... — tha vajza, duke ulur sytë dhe duke ma shtrënguar dorën. — Vetë e kam fajin që e zura në gojë; por më vjen mirë që s'u gabova për ju... por ja, tashmë jam në shtëpi; duhet të kthehem këtu, në rrugicë; janë dy hapa... Lamtumirë, ju falënderoj...

— Vallë, vallë s'do të shihemi më kurrë?.. Vallë kështu do të mbetet?

— E shihni, — tha vajza duke qeshur, — fillimisht donit vetëm dy fjalë, kurse tani... Por, megjithatë, s'do t'ju them asgjë... Ndoshta do të takohemi...

— Do të vij këtu nesër, — thashë unë. — Oh, më falni, tashmë po kërkoj...

— Po, jeni i paduruar... gati po kërkoni...

— Dëgjoni, dëgjoni! — ia ndërpreva fjalën. — Më falni nëse do t'ju them prapë ndonjë gjë të tillë... Por puna është kjo: s'mund të mos vij këtu nesër. Jam ëndërrimtar; kam aq pak jetë të vërtetë, sa çaste të tilla si ky, si tani, i kam kaq të rralla, sa s'mund të mos i përsëris në ëndrrat e mia. Do t'ju ëndërroj gjithë natën, gjithë javën, gjithë vitin. Patjetër do të vij këtu nesër, pikërisht këtu, në po këtë vend, pikërisht në këtë orë, dhe do të jem i lumtur duke kujtuar të djeshmen. Ky vend më është bërë tashmë i dashur. Kam tashmë dy-tri vende të tilla në Petersburg. Madje një herë qava nga kujtimi, si ju... Kush e di, ndoshta edhe ju, dhjetë minuta më parë, qanit nga kujtimi... Por më falni, prapë e harrova veten; ndoshta ndonjëherë keni qenë këtu veçanërisht e lumtur...

— Mirë, — tha vajza, — ndoshta do të vij këtu nesër, gjithashtu në orën dhjetë. Shoh se s'mund t'jua ndaloj më... Puna është kjo,

unë duhet të jem këtu; mos mendoni se po ju caktoj takim; ju paralajmëroj, duhet të jem këtu për punën time. Por ja... epo, po jua them troç: s'do të ishte keq po të vini edhe ju; së pari, mund të ketë prapë bezdi si sot, por kjo le të mbetet mënjanë... me një fjalë, thjesht do të doja t'ju shihja... që t'ju them dy fjalë. Vetëm se, e shihni, a s'do të më gjykoni tani? mos mendoni se unë caktoj takime kaq lehtë... Do ta caktoja, po të... Por le të jetë kjo e fshehta ime! Vetëm se, që më parë, një marrëveshje...

— Marrëveshje! thoni, thoni, thoni gjithçka që tani; jam dakord me gjithçka, gati për gjithçka, — thirra i ngazëllyer, — përgjigjem për veten — do të jem i bindur, i respektueshëm... ju më njihni...

— Pikërisht ngaqë ju njoh, po ju ftoj për nesër, — tha vajza duke qeshur. — Ju njoh krejtësisht. Por, kini kujdes, ejani me një kusht; së pari (vetëm bëhuni i mirë dhe bëni atë që do t'ju kërkoj, — e shihni, po flas hapur), mos u dashuroni me mua... Kjo s'bëhet, ju siguroj. Për miqësi jam gati, ja ku e keni dorën time... Por të dashuroheni s'bëhet, ju lutem!

— Ju betohem, — thirra unë, duke ia kapur dorën e vogël...

— Mjaft, mos u betoni, unë e di që ju ndizeni si baruti. Mos më gjykoni që flas kështu. Sikur ta dinit... As unë s'kam njeri me të cilin të mund të them një fjalë, prej të cilit të kërkoj një këshillë. Sigurisht, këshilltarët s'i kërkon në rrugë, por ju jeni përjashtim. Ju njoh sikur të kishim qenë miq njëzet vjet... A s'është e vërtetë, s'do ta shkelni fjalën?

— Do ta shihni... vetëm se s'e di si do ta shtyj qoftë edhe një ditë të vetme.

— Flini mirë; natën e mirë — dhe mbani mend që unë tashmë ju jam besuar. Por ju thirrët aq bukur pak më parë: vallë duhet të japësh llogari për çdo ndjenjë, madje edhe për dhembshurinë vëllazërore! E dini, ishte thënë aq bukur, sa menjëherë më vetëtiu mendimi të hapesha me ju...

— Për hir të Zotit, po për çfarë? çfarë?

— Deri nesër. Le të mbetet kjo, për tani, e fshehtë. Aq më mirë për ju; qoftë edhe nga larg do t'i ngjajë një romani. Ndoshta do t'jua them që nesër, e ndoshta jo... Do të flas më parë edhe pak me ju, do të njihemi më mirë...

— Oh, por unë nesër do t'ju tregoj gjithçka për veten! Po ç'është kjo? sikur po më ndodh një mrekulli... Ku jam, o Zot? Epo, më thoni, vallë jeni e pakënaqur që s'u zemëruat, siç do të bënte një tjetër, që s'më përzutë që në fillim? Dy minuta, dhe më bëtë të lumtur përgjithmonë. Po! të lumtur; kush e di, ndoshta më pajtuat me veten, m'i zgjidhët dyshimet... Ndoshta më vijnë ca çaste të tilla... Epo, nesër do t'jua tregoj gjithçka, do ta mësoni gjithçka, gjithçka...

— Mirë, e pranoj; ju do të filloni i pari...

— Dakord.

— Mirupafshim!

— Mirupafshim!

Dhe u ndamë. Eca gjithë natën; s'bëja dot të kthehesha në shtëpi. Isha kaq i lumtur... deri nesër!

# Nata e dytë

— Epo, ja ku ia dolëm ta presim! — më tha ajo, duke qeshur dhe duke m'i shtrënguar të dyja duart.

— Unë jam këtu që prej dy orësh; s'e dini ç'kam hequr gjithë ditën!

— E di, e di... por le të vijmë te puna. E dini pse erdha? Jo për të llomotitur marrëzira, si dje. Puna është kjo: duhet të sillemi më me mend tani e tutje. Për gjithë këtë mendova gjatë dje.

— Po në çfarë, në çfarë të jemi më të mençur? Nga ana ime, jam gati; por, të them të drejtën, s'më ka ndodhur kurrë në jetë asgjë më e mençur se tani.

— Vërtet? Së pari, ju lutem, mos m'i shtrëngoni kaq shumë duart; së dyti, ju njoftoj se sot kam menduar gjatë për ju.

— Epo, dhe si përfundoi?

— Si përfundoi? Përfundoi me atë që duhet nisur gjithçka nga e para, sepse, si përfundim të gjithave, sot vendosa që ju jeni ende krejt i panjohur për mua, që dje u solla si fëmijë, si vajzë e vogël, dhe, sigurisht, doli që fajin për të gjitha e ka zemra ime e mirë, domethënë e lavdërova veten, siç ndodh gjithmonë kur nisim të shqyrtojmë veten. Prandaj, për ta ndrequr gabimin, vendosa të mësoj për ju sa më hollësisht. Por meqë s'kam prej kujt të mësoj për ju, atëherë ju duhet të më tregoni vetë gjithçka, gjer në rrënjë. Epo, ç'njeri jeni ju? Shpejt — nisni pra, tregoni historinë tuaj.

— Historinë! — thirra unë, i trembur, — historinë! Po kush ju tha se unë kam një histori timen? unë s'kam histori...

— Po si keni jetuar, pra, kur s'keni histori? — ma preu ajo, duke qeshur.

— Krejtësisht pa asnjë histori! ashtu, kam jetuar, siç themi ne, më vete, domethënë krejt vetëm, — vetëm, tërësisht vetëm, — e kuptoni ç'do të thotë vetëm?

— Po si vetëm? Domethënë s'keni parë kurrë njeri?

— O jo, të shoh i shoh, — por megjithatë jam vetëm.

— Po si, vallë s'flisni me njeri?

— Në kuptimin e ngushtë, me askënd.

— Po kush jeni ju, pra, shpjegohuni! Prisni, po e marr me mend: ju me siguri keni një gjyshe, si unë. Ajo është e verbër dhe ja, gjithë jetën s'më lë të shkoj askund, aq sa gati e kam harruar fare të folurit. Kurse kur bëra një çapkënllëk para nja dy vjetësh, ajo pa se s'më mban dot, më thirri dhe ma mbërtheu fustanin pas fustanit të saj me një karficë — dhe kështu rrimë që atëherë ditë të tëra; ajo thur çorape, ndonëse është e verbër; kurse unë duhet të rri pranë saj, të qep ose t'i lexoj me zë ndonjë libër — një zakon kaq i çuditshëm, që ja, prej dy vjetësh jam e mbërthyer...

— Ah, o Zot, ç'fatkeqësi! Jo, jo, unë s'kam një gjyshe të tillë.

— Po kur s'keni, si mund të rrini në shtëpi?..

— Dëgjoni, doni ta dini kush jam unë?

— Po, po!

— Në kuptimin e ngushtë të fjalës?

— Në kuptimin më të ngushtë të fjalës!

— Urdhëroni, unë jam një tip.

— Tip, tip! ç'tip? — thirri vajza, duke shpërthyer në një të qeshur sikur s'kishte pasur rast të qeshte një vit të tërë. — Me ju qenka shumë gaz! Shikoni: ja këtu është një stol; të ulemi! Këtu s'kalon njeri, s'na dëgjon njeri, dhe — nisni pra historinë tuaj! sepse, s'do të më bindni dot, ju keni një histori, vetëm se po e fshihni. Së pari, ç'është ky tip?

— Tip? tip do të thotë një origjinal, një njeri kaq qesharak! — u përgjigja, duke shpërthyer edhe vetë në të qeshur pas të qeshurës së saj fëmijërore. — Është një karakter i tillë. Dëgjoni: a e dini ç'është një ëndërrimtar?

— Ëndërrimtar? më lejoni, po si s'e di? unë vetë jam ëndërrimtare! Ndonjëherë rri pranë gjyshes dhe ç'nuk më shkon ndër mend. Epo, ja, nis e ëndërroj, dhe zhytem aq shumë në mendime — sa, thjesht, martohem me një princ kinez... E ndonjëherë është mirë kjo — të ëndërrosh! Jo, megjithatë, Zoti e di! Sidomos kur ke edhe pa këtë për ç'të mendosh, — shtoi vajza, kësaj here mjaft seriozisht.

— Shkëlqyeshëm! Meqë një herë jeni martuar me bogdihanin kinez,[10] atëherë do të më kuptoni krejtësisht. Epo, dëgjoni... Por më lejoni: unë s'e di ende si ju quajnë?

— Më në fund! sa shpejt ju kujtua!

— Ah, o Zot! as që më shkoi ndër mend, më ishte mirë edhe kështu...

— Më quajnë — Nastenka.

— Nastenka! dhe vetëm kaq?

— Vetëm kaq! po vallë s'ju mjafton, o i pangopur!

— S'më mjafton? Është shumë, shumë, përkundrazi, shumë-shumë, Nastenka, vajzë e mirë që jeni, meqë që në takimin e parë u bëtë Nastenka për mua!

— Ashtu pra! epo!

— Epo, ja, Nastenka, dëgjoni pak ç'histori qesharake del këtu.

U ula pranë saj, mora një qëndrim serioz prej pedanti dhe nisa sikur të lexoja nga një shkrim:

— Ka, Nastenka, në rast se s'e dini, ka në Petersburg disa qoshe mjaft të çuditshme. Në këto vende sikur s'shikon i njëjti diell që ndriçon për gjithë njerëzit e Petersburgut, por shikon njëfarë dielli tjetër, i ri, sikur të ishte porositur enkas për këto qoshe, dhe

[10] Bogdihan (rus. *богдыхан*): emër i vjetër rus për perandorin e Kinës, nga mongolishtja.

ndriçon gjithçka me një dritë tjetër, të veçantë. Në këto qoshe, e dashur Nastenka, rrohet si të thuash një jetë krejt tjetër, që s'i ngjan asaj që vlon rreth nesh, por një jetë e tillë që mund të jetë në ndonjë mbretëri të panjohur, matanë nëntë maleve, e jo këtu te ne, në kohën tonë serioze, tepër serioze. E pikërisht kjo jetë është një përzierje e diçkaje thjesht fantastike, idealiste gjer në zjarr, e njëkohësisht (mjerisht, Nastenka!) prozaike pa ngjyrë dhe të rëndomtë, për të mos thënë: banale gjer në të pabesueshme.

— Uf! o Zot i madh! ç'parathënie! Ç'do të dëgjoj vallë?

— Do të dëgjoni, Nastenka (më duket se kurrë s'do të lodhem duke ju quajtur Nastenka), do të dëgjoni se në këto qoshe banojnë njerëz të çuditshëm — ëndërrimtarët. Ëndërrimtari — po deshët përkufizimin e tij të hollësishëm — nuk është njeri, por, e dini, njëfarë qenieje e gjinisë asnjanëse. Zakonisht vendoset diku në ndonjë qoshe të paarritshme, sikur fshihet aty madje edhe nga drita e ditës, dhe, po u fut një herë te vetja, ngjitet pas qoshes së vet si kërmilli, ose, të paktën, në këtë drejtim i ngjan shumë asaj kafshe interesante që është njëherësh edhe kafshë, edhe shtëpi, dhe që quhet breshkë. Si mendoni, pse i do kaq shumë katër muret e veta, të lyera patjetër me bojë të gjelbër, të nxira nga bloza, të trishta dhe të tymosura në mënyrë të palejueshme? Pse ky zotëri qesharak, kur vjen ta vizitojë ndonjë nga të njohurit e tij të rrallë (e më në fund të gjithë të njohurit i shteren), pse ky njeri qesharak e pret aq i turbulluar, aq i ndryshuar në fytyrë e në një hutim të tillë, sikur sapo të kishte bërë ndonjë krim brenda katër mureve të veta, sikur të kishte falsifikuar kartëmonedha ose ndonjë vjershë për t'ia dërguar një reviste me një letër anonime, ku shkruhet se poeti i vërtetë ka vdekur tashmë dhe se miku i tij e quan detyrë të shenjtë t'ia botojë vargjet? Pse, më thoni, Nastenka, biseda nuk lidhet fare midis këtyre dy bashkëbiseduesve? pse as e qeshura, as ndonjë fjalë e shpejtë nuk i del nga goja mikut që hyri papritur dhe mbeti i hutuar, i cili në raste të tjera e do shumë edhe të qeshurën, edhe fjalën e shpejtë, edhe

bisedat për seksin e bukur dhe tema të tjera të gëzuara? Pse, më në fund, ky mik, me siguri një i njohur i ri, dhe në vizitën e parë, — sepse vizita e dytë në një rast të tillë s'do të ketë më dhe miku s'do të vijë herë tjetër, — pse vetë miku turbullohet kaq shumë, ngrin kaq shumë, me gjithë mendjemprehtësinë e tij (në qoftë se e ka), duke parë fytyrën e përmbysur të të zotit të shtëpisë, i cili nga ana e tij ka arritur tashmë ta humbasë krejt veten dhe të mos dijë më ç'bën, pas përpjekjeve gjigante, por të kota, për ta zbutur e për ta zbukuruar bisedën, për të treguar edhe ai se i njeh sjelljet e botës, për të folur edhe ai për seksin e bukur dhe, qoftë edhe me një nënshtrim të tillë, t'i pëlqejë njeriut të gjorë që s'ra ku duhej, që i erdhi për vizitë gabimisht? Pse, më në fund, mysafiri papritur rrëmben kapelën dhe ikën me nxitim, duke iu kujtuar befas një punë tepër e ngutshme që s'ka ekzistuar kurrë, dhe e çliron disi dorën nga shtrëngimet e zjarrta të të zotit të shtëpisë, që përpiqet në çdo mënyrë të tregojë pendimin e tij dhe ta ndreqë atë që humbi? Pse miku që po ikën shkrihet së qeshuri sapo del nga dera, aty për aty i jep vetes fjalë se s'do të vijë më kurrë te ky i çuditshëm, ndonëse ky i çuditshëm në thelb është një djalë i shkëlqyer, dhe njëkohësisht s'ia mohon dot imagjinatës së vet një tekë të vogël: ta krahasojë, qoftë edhe së largu, fizionominë e bashkëbiseduesit të tij të sapolënë gjatë gjithë takimit me pamjen e atij koteli fatkeq që e kanë shtypur, e kanë trembur dhe e kanë fyer në çdo mënyrë fëmijët, pasi e zunë rob pabesisht, që e turpëruan sa e bënë pluhur, që më në fund u fsheh prej tyre nën një karrige, në errësirë, dhe aty, një orë të tërë, s'ka ç'të bëjë tjetër veç të ngrejë qimet, të fryjë e të lajë me të dyja putrat turinjtë e fyer, dhe gjatë edhe pas kësaj të shikojë me armiqësi natyrën dhe jetën, madje edhe kafshatën nga dreka e zotërinjve, që ia ka ruajtur shtëpiakja e mëshirshme?

— Dëgjoni, — ndërhyri Nastenka, që gjatë gjithë kohës më kishte dëgjuar e habitur, me sy e me gojëzën hapur, — dëgjoni: unë s'e di fare pse ndodhi gjithë kjo dhe pse pikërisht ma bëni këto

pyetje kaq qesharake; por ajo që e di me siguri është se të gjitha këto aventura ju kanë ndodhur patjetër juve, fjalë për fjalë.

— Pa dyshim, — u përgjigja me fytyrën më serioze.

— Epo, meqë është pa dyshim, atëherë vazhdoni, — u përgjigj Nastenka, — sepse dua shumë ta di si do të përfundojë.

— Doni të dini, Nastenka, ç'bënte heroi ynë në qoshen e vet, ose, më mirë të them, unë, sepse heroi i gjithë kësaj pune jam unë, me personin tim modest; doni të dini pse u trondita dhe u hutova kaq shumë për një ditë të tërë nga vizita e papritur e mikut? Doni të dini pse u hodha përpjetë kaq, u skuqa kaq, kur m'u hap dera e dhomës, pse s'dita ta pres mysafirin dhe u shkatërrova kaq turpshëm nën peshën e mikpritjes sime?

— Po, po! — u përgjigj Nastenka, — pikërisht për këtë është fjala. Dëgjoni: ju tregoni shumë bukur, po a s'mund të tregoni disi jo kaq bukur? Përndryshe flisni sikur të lexoni libër.

— Nastenka! — u përgjigja me një zë solemn e të rreptë, duke e mbajtur mezi të qeshurën, — e dashur Nastenka, e di që tregoj bukur, por — më falni, ndryshe s'di të tregoj. Tani, e dashur Nastenka, tani i ngjaj xhindit të mbretit Solomon, që ndenji një mijë vjet në një shtambë, nën shtatë vula, dhe të cilit më në fund ia hoqën të shtatë vulat.[11] Tani, e dashur Nastenka, kur u takuam sërish pas një ndarjeje kaq të gjatë, — sepse unë ju njihja prej kohësh, Nastenka, sepse kërkoja prej kohësh dikë, dhe kjo është shenjë se kërkoja pikërisht ju dhe se ishte e shkruar të takoheshim tani, — tani në kokën time u hapën mijëra valvula, dhe duhet të derdhem si lumë fjalësh, përndryshe do të mbytem. Prandaj ju lutem të mos më ndërprisni, Nastenka, por të më dëgjoni e urtë dhe e bindur; përndryshe — do të hesht.

— Jo-jo-jo! kurrsesi! flisni! Tani s'do të them asnjë fjalë.

[11] Aludim për përrallën e peshkatarit dhe xhindit te „Një mijë e një netë“, ku një xhind, i mbyllur nga mbreti Solomon në një shtambë të vulosur, lirohet pas shekujsh.

— Vazhdoj: ka, mikja ime Nastenka, në ditën time një orë që e dua jashtëzakonisht shumë. Është pikërisht ajo orë kur mbarojnë pothuajse të gjitha punët, detyrat e zyrës dhe angazhimet, e të gjithë nxitojnë për në shtëpi të hanë drekë, të shtrihen të çlodhen dhe, aty për aty, rrugës, shpikin edhe tema të tjera të gëzuara që kanë të bëjnë me mbrëmjen, me natën dhe me gjithë kohën e lirë që u mbetet. Në këtë orë edhe heroi ynë, — sepse, më lejoni, Nastenka, të tregoj në vetën e tretë, ngaqë në vetën e parë të gjitha këto janë tmerrësisht të turpshme për t'u treguar, — pra, në këtë orë edhe heroi ynë, që s'ishte as ai pa punë, ecën pas të tjerëve. Por një ndjenjë e çuditshme kënaqësie luan mbi fytyrën e tij të zbehtë, disi të rrudhur. Jo pa ndjenjë e shikon muzgun e mbrëmjes, që shuhet ngadalë në qiellin e ftohtë të Petersburgut. Kur them — e shikon, gënjej: ai nuk e shikon, por e sodit disi pa e kuptuar, sikur të ishte i lodhur ose i zënë njëkohësisht me ndonjë gjë tjetër më interesante, aq sa vetëm kalimthi, pothuajse padashur, mund t'i kushtojë kohë gjithçkaje që e rrethon. Është i kënaqur, sepse i mbaroi deri nesër *punët* që e bezdisin, dhe gëzohet si një nxënës që e lëshuan nga banka e klasës te lojërat dhe çapkënllëqet e tij të dashura. Shikojeni nga anash, Nastenka: do ta shihni menjëherë se ndjenja e gëzuar ka vepruar tashmë me fat mbi nervat e tij të dobëta dhe mbi imagjinatën e tij të ngacmuar në mënyrë të sëmurë. Ja, është zhytur në mendime për diçka... Mendoni se për drekën? për mbrëmjen e sotme? Çfarë po shikon kështu? Mos vallë atë zotëri me pamje të rëndë, që përshëndeti aq piktoreskisht një zonjë që kaloi pranë tij me kuaj këmbëshpejtë, në një karrocë që shkëlqente? Jo, Nastenka, ç'i duhen atij tani gjithë këto vogëlsira! Ai tani është i pasur me jetën *e tij të veçantë*; papritur u bë disi i pasur, dhe rrezja lamtumirëse e diellit që shuhet s'vetëtiu më kot kaq e gëzuar para tij dhe s'ngjalli më kot nga zemra e ngrohur një tufë të tërë përshtypjesh. Tani mezi e vë re rrugën ku më parë edhe vogëlsira më e vogël mund ta habiste. Tani „hyjnesha Fantazi“

(në qoftë se e keni lexuar Zhukovskin, e dashur Nastenka)[12] ka endur tashmë me dorën e saj tekanjoze vëzhgën e saj të artë dhe ka nisur të shpalosë para tij motivet e një jete të paparë, të çuditshme — dhe, kush e di, ndoshta me dorën e saj tekanjoze e ka çuar në qiellin e shtatë prej kristali[13] nga trotuari i shkëlqyer prej graniti, nëpër të cilin ai po kthehet në shtëpi. Provoni ta ndalni tani, pyeteni papritur: ku ndodhet tani, nëpër cilat rrugë kaloi? — me siguri s'do të kujtonte asgjë, as se nga kishte kaluar, as se ku ndodhej tani, dhe, duke u skuqur nga inati, patjetër do të gënjente diçka për të shpëtuar dukjen. Ja pse u drodh kaq shumë, gati sa s'bërtiti dhe vështroi i trembur përreth, kur një plakë fort e nderuar e ndali me mirësjellje në mes të trotuarit dhe zuri ta pyeste për rrugën që kishte humbur. Duke u vrenjtur nga inati, ai ecën më tej, duke vënë mezi re se më shumë se një kalimtar buzëqeshi kur e pa dhe u kthye pas tij dhe se ndonjë vajzë e vogël, që i hapi rrugë me druajtje, qeshi me zë, duke ia ngulur sytë buzëqeshjes së tij të gjerë soditëse dhe gjesteve të duarve. Por po ajo fantazi i rrëmbeu në fluturimin e saj lozonjar edhe plakën, edhe kalimtarët kureshtarë, edhe vajzën që qeshte, edhe fshatarët që hanë darkë aty në mavnat e tyre, që e kanë zënë Fontankën (le të themi se heroi ynë po kalonte në atë kohë andej), i endi me çapkënllëk të gjithë e gjithçka në pëlhurën e saj, si mizat në rrjetën e merimangës, dhe me fitimin e ri i çuditshmi hyri në strofullën e tij të ngrohtë, u ul të hante drekë, e mbaroi prej kohësh drekën dhe erdhi në vete vetëm kur Matrjona e menduar e përjetësisht e trishtuar, që i shërben, e kishte pastruar tashmë tavolinën dhe i kishte dhënë llullën, erdhi në vete dhe kujtoi me habi se e kishte ngrënë tashmë fare drekën, pa e vënë re absolutisht si ndodhi kjo. Dhoma u errësua; në shpirt i është

[12] „Hyjnesha Fantazi“: aludim për poezinë „Hyjnesha ime“ (1809) të Vasili Zhukovskit (1783–1852), përkthim i lirë nga Gëte, ku Fantazia lavdërohet si hyjneshë.

[13] Qielli i shtatë: lumturia më e madhe; sipas një përfytyrimi të lashtë, qielli përbëhej nga sfera kristali të vendosura njëra mbi tjetrën.

bërë bosh e trishtim; një mbretëri e tërë ëndrrash u shemb rreth tij, u shemb pa gjurmë, pa zhurmë e kërcitje, kaloi si ëndërr, dhe as vetë nuk e mban mend se ç'ëndërroi. Por njëfarë ndjesie e errët, nga e cila i dhemb lehtë dhe i trazohet gjoksi, njëfarë dëshire e re ia gudulis e ia ngacmon joshëse fantazinë dhe thërret pa u ndier një tufë të tërë fantazmash të reja. Në dhomën e vogël mbretëron heshtja; vetmia dhe përtacia e përkëdhelin imagjinatën; ajo ndizet lehtë, zien lehtë si uji në ibrikun e Matrjonës plakë, që punon e qetë aty pranë, në kuzhinë, duke gatuar kafenë e saj prej kuzhiniereje. Ja, tani ajo shpërthen lehtë me flakërima, ja, edhe libri, i marrë pa qëllim dhe kuturu, i bie nga duart ëndërrimtarit tim, që s'ka arritur as në faqen e tretë. Imagjinata e tij është sërish e akorduar, e ngacmuar, dhe papritur prapë një botë e re, një jetë e re magjepsëse vetëtiu para tij në perspektivën e saj të shndritshme. Ëndërr e re — lumturi e re! Një dozë e re helmi të rafinuar e epshor! Oh, ç'i duhet atij jeta jonë e vërtetë! Në vështrimin e tij të anshëm, ne të dy, Nastenka, jetojmë kaq me përtesë, kaq ngadalë, kaq plogësht; në vështrimin e tij, ne të gjithë jemi kaq të pakënaqur me fatin tonë, kaq të lodhur nga jeta jonë! Dhe vërtet, shikoni, me të vërtetë, sa e ftohtë, e vrenjtur, sikur e zemëruar duket gjithçka midis nesh në shikim të parë... „Të gjorët!“ — mendon ëndërrimtari im. Dhe s'është çudi që mendon kështu! Shikoni këto fantazma magjike, që ndërtohen para tij kaq magjepsëse, kaq tekanjoze, kaq pa kufi e kaq gjerë, në një tablo kaq magjike, kaq të gjallë, ku në plan të parë, personazhi kryesor, sigurisht, është ai vetë, ëndërrimtari ynë, me personin e tij të çmuar. Shikoni ç'aventura të shumëllojshme, ç'tufë e pafund ëndrrash të ngazëllyera. Do të pyesni, ndoshta, se ç'ëndërron ai? Pse ta pyesni! po për gjithçka... për rolin e poetit, që në fillim nuk e njohin, e pastaj e kurorëzojnë; për miqësinë me Hofmanin; Nata e Shën Bartolomeut, Diana Vernon, roli heroik në marrjen e Kazanit nga Ivan Vasiljeviçi, Klara Mobrej, Efi Dins, koncili i prelatëve dhe Husi përpara tyre, ngritja e të vdekurve te

„Roberti“ (e mbani mend muzikën? vjen erë varrezë!), Mina dhe Brenda, beteja e Berezinës, leximi i një poeme te kontesha V—j—D—j, Dantoni, *Kleopatra e i suoi amanti*, shtëpiza në Kolomnë,[14] një qoshe e vetja, e pranë një krijesë e dashur që ju dëgjon në një mbrëmje dimri, me gojëzën e me sytë hapur, siç po më dëgjoni tani ju mua, engjëlli im i vogël... Jo, Nastenka, ç'i duhet atij, ç'i duhet këtij përtaci epshor, ajo jetë ku duam kaq shumë të shkojmë unë dhe ju? ai mendon se kjo është një jetë e varfër, e mjerë, pa e parashikuar se edhe për të, ndoshta, ndonjëherë do të bjerë ora e trishtë kur ai do t'i japë për një ditë të vetme të kësaj jete të mjerë gjithë vitet e tij fantastike, dhe s'do t'i japë as për gëzim, as për lumturi, dhe s'do të dojë të zgjedhë në atë orë trishtimi, pendimi dhe dhembjeje të papenguar. Por për sa kohë s'ka ardhur ende ajo, koha e tmerrshme, — ai s'dëshiron asgjë, sepse është mbi dëshirat, sepse ka gjithçka me vete, sepse është i ngopur, sepse ai vetë është artisti i jetës së tij dhe e krijon për vete çdo orë sipas një teke të re. Dhe sa lehtë, sa natyrshëm krijohet kjo botë përrallore, fantastike! Sikur të gjitha këto të mos ishin vërtet fantazmë! Të them të drejtën, në ndonjë çast jam gati të besoj se gjithë kjo jetë nuk është ngacmim i ndjenjave, nuk është mirazh,

[14] Hofmani: E. T. A. Hoffmann (1776–1822), shkrimtar romantik gjerman. Nata e Shën Bartolomeut: masakra e protestantëve në Paris, më 24 gusht 1572. Diana Vernon: heroina e romanit „Rob Roj“ (1817) të Valter Skotit. Marrja e Kazanit: pushtimi i Kazanit nga cari Ivan Vasiljeviç, Ivani i Tmerrshëm, më 1552. Klara Mobrej dhe Efi Dins: heroina të Skotit, te „Burimi i Shën Ronanit“ dhe te „Zemra e Midllothianit“ (1818). Husi: reformatori çek Jan Hus (rreth 1370–1415), i dënuar nga Koncili i Konstancës dhe i djegur si heretik. „Roberti“: opera „Robert Djalli“ (1831) e Majerberit, ku në një skenë të famshme murgeshat e vdekura ngrihen nga varret. Mina dhe Brenda: dy motrat e romanit „Pirati“ të Skotit. Berezina: lumi ku ushtria e Napoleonit pësoi humbje të rënda gjatë tërheqjes nga Rusia më 1812. Kontesha V—j—D—j: një zonjë e shoqërisë së lartë të Petersburgut, emrin e së cilës autori e jep vetëm me shkronjat e para. Dantoni: Zhorzh Danton (1759–1794), udhëheqës i Revolucionit Francez. *Kleopatra e i suoi amanti* (it. „Kleopatra dhe dashnorët e saj“): tema e një improvizimi te novela „Netët egjiptiane“ (1835) e Pushkinit. Shtëpiza në Kolomnë: poema e Pushkinit me këtë titull, për një vajzë të varfër në Kolomnë, lagje e thjeshtë e Petersburgut.

nuk është mashtrim i imagjinatës, por se është vërtet reale, e vërtetë, ekzistuese! Pse, pra, më thoni, Nastenka, pse në çaste të tilla shpirti shtrëngohet? pse, me njëfarë magjie, nga njëfarë teke e panjohur, i shpejtohet pulsi, i shpërthejnë lotët nga sytë ëndërrimtarit, i digjen faqet e zbehta, të lagura, dhe gjithë qenia e tij mbushet me një ngazëllim kaq të papërballueshëm? Pse netë të tëra pa gjumë kalojnë si një çast i vetëm, në një gëzim e lumturi të pashtershme, dhe kur agimi vezullon me rreze rozë në dritare dhe agu e ndriçon dhomën e vrenjtur me dritën e vet të dyshimtë, fantastike, si te ne, në Petersburg, ëndërrimtari ynë, i lodhur, i rraskapitur, hidhet në shtrat dhe fle duke u shuar nga ngazëllimi i shpirtit të tij të tronditur në mënyrë të sëmurë, me një dhembje kaq të ëmbël e kaq mundonjëse në zemër? Po, Nastenka, gabohesh dhe padashur beson, si i huaj, se një pasion i vërtetë, i mirëfilltë, ia trazon shpirtin, padashur beson se ka diçka të gjallë, të prekshme në ëndrrat e tij pa trup! E ç'mashtrim — ja, për shembull, dashuria i zbriti në gjoks me gjithë gëzimin e saj të pashtershëm, me gjithë mundimet e saj të lodhshme... Vetëm shikojeni dhe do të bindeni! A besoni, duke e parë, e dashur Nastenka, se ai vërtet s'e ka njohur kurrë atë që e deshi kaq shumë në ëndërrimin e tij të marrë? Vallë e ka parë vetëm në fantazma joshëse dhe vetëm e ka ëndërruar këtë pasion? Vallë vërtet s'kanë kaluar dorë për dore kaq vite të jetës së tyre — vetëm, të dy bashkë, duke e hedhur poshtë gjithë botën dhe duke e bashkuar secili botën e vet, jetën e vet me jetën e mikut? Vallë s'ishte ajo, në orë të vonë, kur erdhi ndarja, s'ishte ajo që rrinte e shtrirë, duke qarë e duke vuajtur, mbi gjoksin e tij, pa e dëgjuar stuhinë që ishte ngritur nën qiellin e ashpër, pa e dëgjuar erën që ia këpuste e ia merrte lotët nga qerpikët e zinj? Vallë ishte ëndërr gjithë kjo — edhe ky kopsht, i trishtë, i braktisur dhe i egër, me shtigje të mbuluara me myshk, i vetmuar, i vrenjtur, ku ata shëtitnin kaq shpesh të dy bashkë, shpresonin, vuanin,

donin, e donin njëri-tjetrin kaq gjatë, „kaq gjatë e me aq butësi“! [15] Edhe kjo shtëpi e çuditshme, e stërgjyshërve, ku ajo jetoi kaq kohë e vetmuar dhe e trishtuar me një burrë plak, të vrenjtur, përjetësisht të heshtur e të hidhur, që i trembte ata, të ndrojtur si fëmijë, që e fshihnin me trishtim e me frikë dashurinë e tyre nga njëri-tjetri? Si vuanin, si kishin frikë, sa e pafajshme, sa e pastër ishte dashuria e tyre dhe sa (sigurisht, Nastenka) të ligë ishin njerëzit! Dhe, o Zot, vallë s'ishte ajo që e takoi më pas, larg brigjeve të atdheut të tij, nën një qiell të huaj, jugor, të nxehtë, në qytetin e mrekullueshëm të përjetshëm,[16] në shkëlqimin e ballit, në gjëmimin e muzikës, në një palaco (patjetër në palaco), të zhytur në një det dritash, në këtë ballkon të mbështjellë me mërsinë e trëndafila, ku ajo, kur e njohu, e hoqi me aq nxitim maskën dhe, duke pëshpëritur: „Jam e lirë“, u drodh dhe iu hodh në krahë, dhe, duke thirrur nga ngazëllimi, të shtrënguar pas njëri-tjetrit, në një çast harruan edhe hidhërimin, edhe ndarjen, edhe gjithë mundimet, edhe shtëpinë e vrenjtur, edhe plakun, edhe kopshtin e zymtë në atdheun e largët, edhe stolin ku, me puthjen e fundit plot pasion, ajo shkëputej nga krahët e tij të mpirë nga një mundim i dëshpëruar... Oh, pranojeni, Nastenka, se hidhesh përpjetë, turbullohesh dhe skuqesh, si një nxënës që sapo ka futur në xhep mollën e vjedhur nga kopshti i fqinjit, kur ndonjë djalë i gjatë, shëndoshë, hokatar e gazmor, miku juaj i paftuar, ju hap derën dhe thërret, sikur të mos kishte ndodhur asgjë: „Kurse unë, vëlla, tani në këtë çast erdha nga Pavlovsku!“[17] O Zot! konti plak vdiq, po vjen një lumturi e papërshkrueshme, — e këtu njerëzit vijnë nga Pavlovsku!

---

[15] „Kaq gjatë e me aq butësi“: varg nga poezia e Mihail Lermontovit (1814–1841) „E donin njëri-tjetrin kaq gjatë e me aq butësi...“ (1841), përkthim i lirë nga Hajne.

[16] Qyteti i përjetshëm: Roma.

[17] Pavlovsku: qytet me pallat e park perandorak në jug të Petersburgut, vend i dashur verimi e shëtitjesh.

Heshta patetikisht, pasi mbarova thirrjet e mia patetike. Më kujtohet se kisha një dëshirë të tmerrshme të shpërtheja disi, me zor, në të qeshur, sepse e ndjeja tashmë se brenda meje kishte nisur të lëvizte njëfarë djallëzi armiqësor, se kishte nisur të më zinte fyti, të më dridhej mjekra dhe se sytë po më njomeshin gjithnjë e më shumë... Prisja që Nastenka, e cila më dëgjonte me sytë e saj të zgjuar hapur, të shpërthente me gjithë të qeshurën e saj fëmijërore, të gëzuar pa frena, dhe tashmë isha penduar që kisha shkuar larg, që kisha treguar më kot atë që prej kohësh më ishte grumbulluar në zemër, për të cilën mund të flisja si nga një shkrim, sepse prej kohësh e kisha përgatitur aktgjykimin për veten, dhe tani s'u përmbajta pa e lexuar, pa pritur, ta pranoj, se do të më kuptonin; por, për habinë time, ajo heshti, pas pak ma shtrëngoi lehtë dorën dhe me njëfarë dhembshurie të ndrojtur pyeti:

— Vallë vërtet e keni kaluar kështu gjithë jetën?

— Gjithë jetën, Nastenka, — u përgjigja, — gjithë jetën, dhe, me sa duket, kështu do ta mbaroj!

— Jo, kjo s'bëhet, — tha ajo me shqetësim, — kjo s'do të ndodhë; kështu, me sa duket, edhe unë do ta kaloj gjithë jetën pranë gjyshes. Dëgjoni, a e dini se s'është aspak mirë të jetosh kështu?

— E di, Nastenka, e di! — thirra, pa e përmbajtur më ndjenjën. — Dhe tani e di më shumë se kurrë që i kam humbur kot gjithë vitet e mia më të mira! Tani e di këtë, dhe më dhemb më shumë nga kjo vetëdije, sepse vetë Zoti më dërgoi ju, engjëllin tim të mirë, që të ma thoni këtë dhe të ma provoni. Tani, kur rri pranë jush dhe flas me ju, më vjen frikë edhe të mendoj për të ardhmen, sepse në të ardhmen — prapë vetmi, prapë kjo jetë e mykur, e panevojshme; e ç'do të ëndërroj unë, kur tashmë, zgjuar e jo në ëndërr, isha kaq i lumtur pranë jush! Oh, qofshi e bekuar, ju, vajzë e dashur, që s'më hodhët poshtë që herën e parë, që tani mund të them se kam jetuar qoftë edhe dy mbrëmje në jetën time!

— Oh, jo, jo! — thirri Nastenka, dhe pikëza lotësh i vezulluan në sy, — jo, kështu s'do të jetë më; s'do të ndahemi kështu! Ç'janë dy mbrëmje!

— Oh, Nastenka, Nastenka! a e dini për sa kohë më pajtuat me veten? a e dini se tani s'do të mendoj më aq keq për veten sa mendoja në disa çaste? A e dini se tani, ndoshta, s'do të vuaj më se kam bërë krim e mëkat në jetën time, sepse një jetë e tillë është krim e mëkat? Dhe mos mendoni se po ju zmadhoj diçka, për hir të Zotit, mos e mendoni këtë, Nastenka, sepse më vijnë ndonjëherë çaste të një trishtimi të tillë, të një trishtimi të tillë... Sepse në këto çaste kam nisur të besoj se s'do të jem kurrë i zoti të nis të jetoj një jetë të vërtetë; sepse më ishte dukur se e kisha humbur çdo takt, çdo nuhatje për atë që është e vërtetë, reale; sepse, më në fund, e mallkoja veten; sepse pas netëve të mia fantastike më vijnë çaste kthjellimi, që janë të tmerrshme! Ndërkohë dëgjon se si rreth teje gjëmon e vërtitet në shakullimën e jetës turma e njerëzve, dëgjon, sheh si jetojnë njerëzit, — jetojnë zgjuar, sheh se jeta për ta s'është e ndaluar, se jeta e tyre s'do të shpërndahet si ëndërr, si vegim, se jeta e tyre përtërihet përjetësisht, është përjetësisht e re dhe asnjë orë e saj s'i ngjan tjetrës, kurse fantazia e frikshme, skllave e hijes, e idesë, skllave e resë së parë që befas mbulon diellin dhe ia shtrëngon me trishtim zemrën një petersburgasi të vërtetë, që e çmon kaq shumë diellin e vet, është e trishtë dhe monotone gjer në banalitet, — e në trishtim ç'fantazi mund të ketë! Ndjen se ajo më në fund lodhet, shterret në tensionin e përjetshëm, kjo fantazi *e pashtershme*, sepse burrërohesh, rritesh e del nga idealet e tua të dikurshme: ato thërrmohen në pluhur, në copëra; e po s'pate jetë tjetër, të duhet ta ndërtosh pikërisht prej këtyre copërave. E ndërkaq shpirti kërkon e do diçka tjetër! Dhe më kot ëndërrimtari gërmon, si në hi, në ëndrrat e tij të vjetra, duke kërkuar në këtë hi qoftë edhe ndonjë shkëndijë, që ta fryjë, që me zjarrin e përtërirë të ngrohë zemrën e ftohur dhe të ngjallë sërish në të gjithçka që i ishte dikur kaq e dashur,

që i prekte shpirtin, që ia vlonte gjakun, që ia nxirrte lotët nga sytë dhe e mashtronte kaq bukur! A e dini, Nastenka, ku kam arritur? a e dini se tashmë jam i detyruar të kremtoj përvjetorin e ndjenjave të mia, përvjetorin e asaj që më ishte dikur kaq e dashur, që në thelb s'ka ndodhur kurrë, — sepse ky përvjetor kremtohet gjithnjë sipas po atyre ëndrrave të marra, pa trup, — dhe ta bëj këtë sepse s'i kam më as këto ëndrra të marra, ngaqë s'kam më ç'të jetoj me to: edhe ëndrrat jetohen gjer në fund! A e dini se tani më pëlqen të kujtoj dhe të vizitoj, në një kohë të caktuar, ato vende ku dikur kam qenë i lumtur në mënyrën time, më pëlqen ta ndërtoj të tashmen time sipas së shkuarës që s'kthehet më, dhe shpesh endem si hije, pa nevojë dhe pa qëllim, i trishtuar e i mërzitur, nëpër rrugicat dhe rrugët e Petersburgut. Ç'kujtime! Më kujtohet, për shembull, që ja, këtu, plot një vit më parë, pikërisht në këtë kohë, në këtë orë, nëpër këtë trotuar, endesha po aq i vetmuar, po aq i trishtuar sa edhe tani! Dhe kujton se edhe atëherë ëndrrat ishin të trishta, dhe ndonëse edhe më parë s'ishte më mirë, prapëseprapë ndjen disi se sikur jetohej më lehtë e më qetë, se s'ishte ky mendim i zi që më është ngjitur tani; se s'ishin këto brejtje ndërgjegjeje, brejtje të errëta, të vrenjtura, që tani s'më lënë të qetë as ditën, as natën. Dhe pyet veten: ku janë ëndrrat e tua? dhe tund kokën, thua: sa shpejt fluturojnë vitet! Dhe prapë pyet veten: ç'i bëre vitet e tua? ku e varrose kohën tënde më të mirë? Jetove apo jo? Shiko, i thua vetes, shiko si po bëhet ftohtë në botë. Do të kalojnë edhe ca vite, e pas tyre do të vijë vetmia e vrenjtur, do të vijë me shkop pleqëria e dridhur, e pas tyre trishtimi dhe dëshpërimi. Do të zbehet bota jote fantastike, do të ngrijnë, do të vyshken ëndrrat e tua dhe do të bien si gjethet e verdha nga pemët... Oh, Nastenka! do të jetë e trishtë të mbetesh vetëm, krejt vetëm, dhe as të mos kesh për çfarë të të vijë keq — asgjë, absolutisht asgjë... sepse gjithçka që humbe, e gjithë kjo, e gjitha ishte asgjë, një zero e marrë, e rrumbullakët, ishte vetëm një ëndërrim!

— Epo, mos më mallëngjeni më! — tha Nastenka, duke fshirë një lot që i ishte rrokullisur nga sytë. — Tani mbaroi! Tani do të jemi të dy; tani, ç'do që të më ndodhë, s'do të ndahemi më kurrë. Dëgjoni. Unë jam një vajzë e thjeshtë, kam mësuar pak, ndonëse gjyshja më kishte marrë mësues; por, të them të drejtën, ju kuptoj, sepse gjithçka që më treguat tani, e kam jetuar vetë, kur gjyshja më mbërtheu pas fustanit. Sigurisht, unë s'do ta tregoja kaq bukur sa e treguat ju, s'kam mësuar, — shtoi me ndrojtje, sepse ende ndiente njëfarë respekti për fjalimin tim patetik dhe për stilin tim të lartë, — por më vjen shumë mirë që u hapët krejt me mua. Tani ju njoh, krejt, ju njoh tërësisht. Dhe e dini ç'ka? dua t'ju tregoj edhe historinë time, të gjithën, pa fshehur asgjë, kurse ju pastaj, për këtë, do të më jepni një këshillë. Ju jeni njeri shumë i zgjuar; a më premtoni se do të ma jepni këtë këshillë?

— Ah, Nastenka, — u përgjigja, — ndonëse s'kam qenë kurrë këshilltar, e aq më pak këshilltar i zgjuar, tani shoh se po të jetojmë gjithmonë kështu, kjo do të jetë disi shumë e mençur, dhe secili do t'i japë tjetrit shumë e shumë këshilla të mençura! Epo, Nastenka ime e bukur, ç'këshillë doni? Ma thoni hapur; tani jam kaq i gëzuar, i lumtur, i guximshëm dhe i zgjuar, sa fjalët s'do t'i kërkoj nëpër xhepa.

— Jo, jo! — ma preu Nastenka, duke qeshur, — s'më duhet vetëm një këshillë e mençur, më duhet një këshillë e përzemërt, vëllazërore, sikur të më kishit dashur gjithë jetën!

— U bë, Nastenka, u bë! — thirra i ngazëllyer, — edhe sikur t'ju kisha dashur njëzet vjet, prapë s'do t'ju kisha dashur më fort se tani!

— Dorën tuaj! — tha Nastenka.

— Ja ku e keni! — u përgjigja, duke ia zgjatur dorën.

— Pra, le ta nisim historinë time!

## Historia e Nastenkës

— Gjysmën e historisë e dini tashmë, domethënë e dini se kam një gjyshe të vjetër...

— Po qe se gjysma tjetër është po aq e shkurtër sa kjo... — desha t'ia ndërprisja duke qeshur.

— Heshtni dhe dëgjoni. Para së gjithash një marrëveshje: të mos më ndërprisni, se përndryshe, ndoshta, do të ngatërrohem. Epo, dëgjoni urtë.

Kam një gjyshe të vjetër. Kam ardhur te ajo që kur isha fare e vogël, sepse më kishin vdekur edhe nëna, edhe babai. Duhet menduar se gjyshja dikur ka qenë më e pasur, sepse edhe tani i kujton ditët më të mira. Ajo vetë më mësoi frëngjisht dhe pastaj më mori një mësues. Kur isha pesëmbëdhjetë vjeç (kurse tani jam shtatëmbëdhjetë), e mbaruam mësimin. Pikërisht atëherë bëra një çapkënllëk; ç'bëra — s'do t'jua them; mjafton që faji ishte i vogël. Vetëm se gjyshja më thirri pranë saj një mëngjes dhe më tha se, meqë është e verbër, s'mund të më ruajë, mori një karficë dhe ma mbërtheu fustanin pas fustanit të saj, dhe aty për aty më tha se kështu do të rrimë gjithë jetën, në rast se, sigurisht, s'bëhem më e mirë. Me një fjalë, në fillim s'kishte mënyrë të largohesha: edhe puno, edhe lexo, edhe mëso — të gjitha pranë gjyshes. Një herë u përpoqa të bëja një dredhi dhe e binda Fjoklën të ulej në vendin tim. Fjokla është shërbyesja jonë, është e shurdhër. Fjokla u ul në vendin tim; gjyshja në atë kohë kishte rënë në gjumë në kolltuk, kurse unë shkova te një shoqe, jo larg. Epo, përfundoi keq. Gjyshja u zgjua pa qenë unë aty dhe pyeti diçka, duke menduar se unë ende rrija urtë në vend. Fjokla sheh që gjyshja po pyet, por s'dëgjon se për çfarë, mendoi e mendoi ç'të bënte, e hoqi karficën dhe ia mbathi me vrap...

Këtu Nastenka u ndal dhe ia plasi gazit. Qesha edhe unë bashkë me të. Ajo pushoi menjëherë.

— Dëgjoni, mos qeshni me gjyshen. Unë qesh, sepse është qesharake... Ç'të bësh, kur gjyshja, vërtet, është e tillë, por unë

megjithatë e dua pak. Epo, atëherë më ra mua: menjëherë më ulën prapë në vend, dhe më — as zë, as lëvizje.

Pra, zotëri, harrova t'ju them edhe që ne, domethënë gjyshja, ka shtëpinë e vet, domethënë një shtëpizë të vogël, gjithsej tri dritare, krejt prej druri dhe po aq e vjetër sa gjyshja; kurse sipër ka një mansardë; dhe ja, në mansardë erdhi të banonte te ne një qiraxhi i ri...

— Domethënë, kishte edhe një qiraxhi të vjetër? — vërejta kalimthi.

— Sigurisht që kishte, — u përgjigj Nastenka, — dhe që dinte të heshtte më mirë se ju. Është e vërtetë, mezi e lëvizte gjuhën. Ishte një plak, i thatë, memec, i verbër, i çalë, kështu që më në fund s'mund të rronte më në këtë botë, dhe vdiq; e pastaj na u desh një qiraxhi i ri, sepse pa qiraxhi s'mund të jetojmë: bashkë me pensionin e gjyshes, kjo është pothuajse gjithë e ardhura jonë. Qiraxhiu i ri, si me qëllim, ishte një djalë i ri, jo nga këto anë, i ardhur. Meqë s'u pazarit, gjyshja e la të hynte, e pastaj më pyet: „Pa më thuaj, Nastenka, qiraxhiu ynë është i ri apo jo?“ Unë s'doja të gënjeja: „Ashtu, i them, gjyshe, jo se është krejt i ri, por ashtu, jo plak.“ „Po a ka pamje të këndshme?“ — pyet gjyshja.

Unë prapë s'dua të gënjej. „Po, i them, ka pamje të këndshme, gjyshe!“ Kurse gjyshja thotë: „Ah! ndëshkim, ndëshkim! Ta them këtë, mbesë, që të mos i ngulësh sytë. Ç'kohë është kjo! shiko, një qiraxhi kaq i parëndësishëm, e megjithatë edhe ai me pamje të këndshme: s'ishte kështu në kohën e vjetër!“

Kurse gjyshja gjithçka e do si në kohën e vjetër! Edhe më e re ishte në kohën e vjetër, edhe dielli ishte më i ngrohtë në kohën e vjetër, edhe ajka në kohën e vjetër s'thartohej aq shpejt, — gjithçka në kohën e vjetër! Ja, unë rri e hesht, kurse me vete mendoj: po pse vallë gjyshja vetë po ma fut në mendje, po më pyet a është i pashëm, a është i ri qiraxhiu? Por vetëm ashtu, vetëm e mendova, e aty për aty nisa prapë të numëroja sythet, të thurja çorapen, e pastaj e harrova fare.

Ja, një mëngjes na vjen qiraxhiu, për të pyetur për atë që i kishin premtuar t'ia vishnin dhomën me letër muri. Fjalë pas fjale, gjyshja është llafazane, dhe thotë: „Shko, Nastenka, në dhomën time të gjumit, sill numëratoren.“ Unë u hodha menjëherë përpjetë, u skuqa e tëra, s'e di pse, dhe harrova se rrija e mbërthyer; në vend që ta hiqja ngadalë karficën, që të mos e shihte qiraxhiu, — u vrula aq shumë sa kolltuku i gjyshes lëvizi nga vendi. Kur pashë që qiraxhiu e mori vesh tani gjithçka për mua, u skuqa, mbeta në vend si e ngulur dhe papritur ia plasa të qarit, — m'u bë aq turp dhe aq hidhur në atë çast, sa s'doja ta shihja më dritën e diellit! Gjyshja bërtet: „Pse rri ashtu?“ — kurse unë edhe më keq... Qiraxhiu, kur pa, kur pa që m'u bë turp prej tij, u përshëndet dhe iku menjëherë!

Që atëherë, sapo dëgjoja zhurmë në paradhomë, ngrija si e vdekur. Ja, mendoja, po vjen qiraxhiu, dhe ngadalë, për çdo rast, e hiqja karficën. Vetëm se s'ishte kurrë ai, nuk vinte. Kaluan dy javë; qiraxhiu na dërgon fjalë me Fjoklën se ka shumë libra frëngjisht dhe se janë të gjithë libra të mirë, që mund të lexohen; a s'do gjyshja që t'ia lexoj unë, që të mos mërzitet? Gjyshja pranoi me mirënjohje, vetëm se pyeste vazhdimisht a janë libra moralë apo jo, sepse po të jenë libra të pamoralshëm, atëherë ti, thotë, Nastenka, s'duhet t'i lexosh kurrsesi, do të mësosh gjëra të këqija.

— Po ç'do të mësoj, gjyshe? Ç'shkruhet atje?

— Ah! thotë, aty përshkruhet si i joshin djemtë e rinj vajzat e sjellshme, si i rrëmbejnë nga shtëpia prindërore, me pretekstin se duan t'i marrin për gra, si pastaj i lënë këto vajza fatkeqe në mëshirë të fatit dhe ato humbasin në mënyrën më të mjerueshme. Unë, — thotë gjyshja, — kam lexuar shumë libra të tillë, dhe të gjitha, thotë, janë përshkruar kaq bukur, sa rri gjithë natën e lexon fshehtas. Prandaj ti, thotë, Nastenka, ki kujdes, mos i lexo. Ç'libra, thotë, paska dërguar?

— Të gjitha romane të Valter Skotit, gjyshe.

— Romane të Valter Skotit! Po mos ka ndonjë dredhi këtu? Shiko pak, mos ka futur brenda ndonjë letërz dashurie?

— Jo, i them, gjyshe, s'ka letërz.

— Po shiko nën lidhje; ndonjëherë e fusin nën lidhjen e librit, kusarët!..

— Jo, gjyshe, edhe nën lidhje s'ka asgjë.

— Ashtu pra!

Dhe ja, nisëm të lexonim Valter Skotin dhe brenda një muaji lexuam gati gjysmën. Pastaj ai dërgoi edhe të tjerë e të tjerë, dërgoi Pushkinin, kështu që më në fund s'rrija dot pa libra dhe pushova së menduari si të martohesha me princin kinez.

Kështu qëndronte puna, kur një herë më ndodhi të ndeshesha me qiraxhiun tonë në shkallë. Gjyshja më kishte dërguar për diçka. Ai u ndal, unë u skuqa, u skuq edhe ai; megjithatë qeshi, më përshëndeti, pyeti për shëndetin e gjyshes dhe thotë: „Si thoni, i lexuat librat?“ Unë iu përgjigja: „I lexova.“ „Po cili, thotë, ju pëlqeu më shumë?“ Kurse unë i them: „Ajvanhoi[18] dhe Pushkini më pëlqyen më shumë se të gjithë.“ Atë herë përfundoi me kaq.

Pas një jave u ndesha prapë me të në shkallë. Kësaj here gjyshja s'më kishte dërguar, por më duhej vetë për diçka. Ishte ora dy e ca, dhe qiraxhiu në këtë kohë kthehej në shtëpi.

„Mirëdita!“ — thotë. I them: „Mirëdita!“

— Si thoni, thotë, a s'mërziteni gjithë ditën ulur me gjyshen?

Kur ma pyeti këtë, unë, s'e di pse, u skuqa, më erdhi turp, dhe prapë u fyeva, me sa duket sepse edhe të tjerët kishin nisur të pyesnin për këtë punë. Desha të mos i përgjigjesha e të ikja, por s'kisha fuqi.

— Dëgjoni, thotë, ju jeni vajzë e mirë! Më falni që po ju flas kështu, por, ju siguroj, ju dua të mirën më shumë se gjyshja juaj. A s'keni ndonjë shoqe, që të shkoni për vizitë?

I them se s'kam asnjë, se kisha një, Mashenkën, por edhe ajo iku në Pskov.

[18] Ajvanhoi: „Ivanhoe“ (1819), romani historik i Valter Skotit.

— Dëgjoni, thotë, a doni të vini me mua në teatër?

— Në teatër? po gjyshja?

— Po ju, thotë, fshehtas nga gjyshja...

— Jo, i them, unë s'dua ta gënjej gjyshen. Mirupafshim, zotëri!

— Epo, mirupafshim, thotë, dhe s'tha asgjë tjetër.

Vetëm se pas drekës na vjen; u ul, foli gjatë me gjyshen, e pyeste ç'bën, a del ndonjëherë diku, a ka të njohur, — e papritur thotë: „Kurse sot kisha marrë një lozhë në opera; japin ‚Berberin e Seviljes‘,[19] të njohurit donin të vinin, por pastaj hoqën dorë, dhe më mbeti bileta në dorë.“

— „Berberin e Seviljes“! — thirri gjyshja, — po ky është po ai „Berber“ që e jepnin në kohën e vjetër?

— Po, thotë, është po ai „Berber“, — dhe më hodhi një sy. Kurse unë i kisha kuptuar të gjitha, u skuqa, dhe zemra më kërcente nga pritja!

— Si jo, thotë gjyshja, si s'e di! Unë vetë në kohën e vjetër kam luajtur Rozinën në një teatër shtëpie!

— Atëherë a doni të vini sot? — tha qiraxhiu. — Përndryshe bileta ime po më humbet kot.

— Po, ndoshta, le të shkojmë, thotë gjyshja, pse të mos shkojmë? Edhe Nastenka ime s'ka qenë kurrë në teatër.

O Zot, ç'gëzim! Menjëherë u bëmë gati, u veshëm dhe shkuam. Gjyshja, ndonëse e verbër, prapëseprapë donte të dëgjonte muzikë, dhe, përveç kësaj, ajo është një plakë e mirë: donte më shumë të më gëzonte mua, vetë s'do të ishim nisur kurrë. Ç'përshtypje më la „Berberi i Seviljes“, s'do t'jua them, vetëm se gjatë gjithë asaj mbrëmjeje qiraxhiu ynë më shikonte aq bukur, fliste aq bukur, sa e pashë menjëherë se në mëngjes kishte dashur të më provonte, kur më propozoi të shkoja vetëm me të. Ah, ç'gëzim! U shtriva të fle aq krenare, aq e gëzuar, zemra më rrihte aq fort,

[19] „Berberi i Seviljes“: opera komike (1816) e Xhoakino Rosinit, sipas komedisë së Bomarshesë; Rozina është heroina e saj.

sa më zuri një ethe e lehtë dhe gjithë natën fola përçart për „Berberin e Seviljes“.

Mendova se pas kësaj do të vinte gjithnjë e më shpesh, — kot. Pothuajse e ndërpreu fare. Ashtu, një herë në muaj, vinte ndonjëherë, dhe vetëm për të na ftuar në teatër. Nja dy herë shkuam prapë pas kësaj. Vetëm se me këtë s'isha aspak e kënaqur. E shihja se thjesht i vinte keq për mua, që gjyshja më mbante kaq të shtypur, dhe asgjë më shumë. Kalonte koha, dhe më zuri një gjë: as ulur s'rri dot, as lexoj dot, as punoj dot, ndonjëherë qesh e i bëj gjyshes diçka për inat, e ndonjëherë thjesht qaj. Më në fund, u dobësova dhe gati sa s'u sëmura. Sezoni i operës kaloi, dhe qiraxhiu pushoi fare së ardhuri te ne; e kur takoheshim — gjithnjë në po atë shkallë, sigurisht, — përkulej kaq heshtur, kaq seriozisht, sikur s'donte as të fliste, dhe zbriste gjer poshtë te pragu, kurse unë ende qëndroja në mes të shkallës, e kuqe si qershi, sepse sa herë që e takoja, më hipte i gjithë gjaku në kokë.

Tani vjen menjëherë fundi. Plot një vit më parë, në maj, qiraxhiu na vjen dhe i thotë gjyshes se e kishte rregulluar krejt punën e vet këtu dhe se duhej të nisej prapë për një vit në Moskë. Unë, kur e dëgjova, u zbeha dhe rashë mbi një karrige si e vdekur. Gjyshja s'vuri re asgjë, kurse ai, pasi na njoftoi se po ikte prej nesh, na përshëndeti dhe iku.

Ç'të bëja? Mendova e mendova, u mërzita e u mërzita, dhe më në fund vendosa. Nesër ai do të nisej, kurse unë vendosa t'i jepja fund gjithçkaje në mbrëmje, kur gjyshja të shkonte të flinte. Ashtu ndodhi. Lidha në një bohçe gjithë fustanet që kisha, sa të brendshme duheshin, dhe me bohçen në dorë, as e gjallë as e vdekur, u ngjita në mansardë te qiraxhiu ynë. Më duket se ngjitesha në shkallë një orë të tërë. Kur ia hapa derën, ai vetëm sa thirri, duke më parë. Mendoi se isha fantazmë dhe u turr të më jepte ujë, sepse mezi qëndroja në këmbë. Zemra më rrihte aq fort sa më dhembte koka, dhe mendja m'u turbullua. Kur erdha në vete, gjëja e parë që bëra ishte ta vija bohçen time mbi shtratin

e tij; u ula vetë pranë, mbulova fytyrën me duar dhe qava me lot rrëke. Ai, me sa duket, i kuptoi të gjitha në çast dhe qëndronte përpara meje i zbehtë dhe më shikonte aq i trishtuar, sa m'u copëtua zemra.

— Dëgjoni, — nisi ai, — dëgjoni, Nastenka, unë s'mund të bëj asgjë; jam njeri i varfër; për tani s'kam asgjë, madje as një vend pune të mirë; si do të jetonim, sikur të martohesha me ju?

Folëm gjatë, por më në fund humba fare kontrollin, i thashë se s'mund të jetoja te gjyshja, se do t'i ikja, se s'doja të më mbërthenin me karficë, dhe se unë, si të dojë ai, do të shkoja me të në Moskë, sepse pa të s'mund të jetoja. Edhe turpi, edhe dashuria, edhe krenaria — të gjitha flisnin përnjëherësh brenda meje, dhe gati në ngërçe rashë mbi shtrat. Kisha aq frikë se do të më thoshte jo!

Ai ndenji ca minuta pa folur, pastaj u ngrit, m'u afrua dhe më kapi për dore.

— Dëgjoni, Nastenka ime e mirë, Nastenka ime e dashur! — nisi ai, edhe ai me lot në sy, — dëgjoni. Ju betohem se, në qoftë se ndonjëherë do të jem në gjendje të martohem, patjetër ju do të jeni lumturia ime; ju siguroj, tani vetëm ju mund të jeni lumturia ime. Dëgjoni: unë po shkoj në Moskë dhe do të qëndroj atje plot një vit. Shpresoj t'i rregulloj punët e mia. Kur të kthehem, dhe po qe se ju s'do të pushoni së më dashuri, ju betohem, do të jemi të lumtur. Kurse tani është e pamundur, s'mundem, s'kam të drejtë t'ju premtoj qoftë edhe diçka. Por, e përsëris, po qe se pas një viti kjo s'do të ndodhë, atëherë patjetër do të ndodhë ndonjëherë; sigurisht — në rast se ju s'do të parapëlqeni një tjetër në vend timin, sepse t'ju lidh me ndonjë fjalë s'mundem dhe s'guxoj.

Ja ç'më tha, dhe të nesërmen iku. U vendos bashkërisht që gjyshes të mos i thoshim asnjë fjalë për këtë. Kështu deshi ai. Epo, ja, tani gati mbaroi gjithë historia ime. Kaloi plot një vit. Ai erdhi, është këtu prej tri ditësh të tëra, dhe, dhe...

— Dhe çfarë? — thirra, i paduruar të dëgjoja fundin.

— Dhe ende s'është dukur! — u përgjigj Nastenka, sikur po mblidhte forcat, — as zë, as nam...

Këtu ajo u ndal, heshti pak, uli kokën dhe papritur, duke mbuluar fytyrën me duar, shpërtheu në dënesë aq të forta, sa m'u përmbys zemra nga ato dënesa.

S'e prisja kurrsesi një përfundim të tillë.

— Nastenka! — nisa me një zë të ndrojtur e të përkëdhelur, — Nastenka! për hir të Zotit, mos qani! Si e dini? ndoshta s'ka ardhur ende...

— Këtu është, këtu! — vazhdoi Nastenka. — Ai është këtu, e di. Kishim një marrëveshje, që atëherë, atë mbrëmje, në prag të nisjes: kur i kishim thënë të gjitha ato që jua tregova, dhe u morëm vesh, dolëm këtu të shëtisnim, pikërisht në këtë breg. Ishte ora dhjetë; ishim ulur në këtë stol; unë s'qaja më, më ishte e ëmbël të dëgjoja ç'thoshte ai... Tha se, sapo të vinte, do të vinte menjëherë te ne dhe, po të mos hiqja dorë prej tij, do t'i tregonim gjithçka gjyshes. Tani ka ardhur, e di, dhe s'është, s'është!

Dhe ajo shpërtheu sërish në lot.

— O Zot! Po vallë s'ka asnjë mënyrë t'i ndihmohet hallit? — thirra, duke u hedhur nga stoli në dëshpërim të plotë. — Më thoni, Nastenka, a s'do të mundja të shkoja qoftë edhe unë tek ai?..

— Vallë është e mundur kjo? — tha ajo, duke ngritur papritur kokën.

— Jo, sigurisht, jo! — vërejta, duke ardhur në vete. — Po ja ç'ka: shkruani një letër.

— Jo, kjo është e pamundur, kjo s'bëhet! — u përgjigj ajo me vendosmëri, por tashmë me kokën ulur e pa më parë.

— Si s'bëhet? pse s'bëhet? — vazhdova, duke u kapur pas idesë sime. — Por, e dini, Nastenka, ç'letër! Ka letër e letër, dhe... Ah, Nastenka, kështu është! Më besoni, më besoni! S'do t'ju jap këshillë të keqe. Të gjitha këto mund të rregullohen! Ju e bëtë tashmë hapin e parë — pse, pra, tani...

— S'bëhet, s'bëhet! Atëherë do të dukej sikur po i imponohem...

— Ah, Nastenka ime e mirë! — ia ndërpreva, pa e fshehur buzëqeshjen, — jo, jo; ju, më në fund, keni të drejtë, sepse ai jua premtoi. Dhe nga të gjitha shoh se është njeri i hollë, se u soll mirë, — vazhdova, duke u entuziazmuar gjithnjë e më shumë nga logjika e argumenteve dhe e bindjeve të mia, — si u soll ai? E lidhi veten me një premtim. Tha se s'do të martohej me asnjë tjetër veç jush, po qe se do të martohej; kurse juve jua la lirinë e plotë të hiqnit dorë prej tij qoftë edhe menjëherë... Në këtë rast ju mund ta bëni hapin e parë, keni të drejtë, keni përparësi përpara tij, qoftë edhe, për shembull, sikur të donit ta lironit nga fjala e dhënë...

— Dëgjoni, si do ta shkruanit ju?

— Çfarë?

— Po këtë letër.

— Unë do ta shkruaja kështu: „I nderuar zotëri...“

— Vallë duhet patjetër kështu — i nderuar zotëri?

— Patjetër! Megjithatë, pse? mendoj...

— Epo, epo! më tej!

— „I nderuar zotëri!

Më falni që unë...“ Megjithatë, jo, s'duhen fare ndjesë! Këtu vetë fakti i justifikon të gjitha, shkruani thjesht:

„Po ju shkruaj. Ma falni padurimin; por gjithë një vit kam qenë e lumtur me shpresën; a kam faj unë që s'mund ta duroj tani as një ditë dyshimi? Tani, kur ju keni ardhur tashmë, ndoshta i keni ndryshuar qëllimet tuaja. Atëherë kjo letër do t'ju thotë se unë s'ankohem dhe s'ju fajësoj. S'ju fajësoj që s'kam pushtet mbi zemrën tuaj; i tillë është fati im!

Ju jeni njeri fisnik. S'do të buzëqeshni dhe s'do të zemëroheni me rreshtat e mi të paduruar. Kujtoni se i shkruan një vajzë e varfër, se ajo është vetëm, se s'ka kush ta mësojë, as kush ta këshillojë dhe se ajo s'ka ditur kurrë ta zotërojë vetë zemrën e

saj. Por më falni që në shpirtin tim, qoftë edhe për një çast, u fut dyshimi. Ju s'jeni i zoti ta fyeni as me mend atë që ju ka dashur dhe ju do kaq shumë."

— Po, po! pikërisht kështu e kisha menduar! — thirri Nastenka, dhe gëzimi i shkëlqeu në sy. — Oh! m'i zgjidhët dyshimet, ju më dërgoi vetë Zoti! Ju falënderoj, ju falënderoj!

— Për çfarë? që më dërgoi Zoti? — u përgjigja, duke parë i ngazëllyer fytyrëzën e saj të gëzuar.

— Po, qoftë edhe për këtë.

— Ah, Nastenka! Ne i falënderojmë disa njerëz qoftë edhe për faktin që jetojnë bashkë me ne. Unë ju falënderoj që më dolët përpara, që do t'ju kujtoj gjithë jetën time!

— Epo, mjaft, mjaft! E tani ja ç'ka, dëgjoni pak: atëherë kishim marrëveshje që, sapo të vinte ai, të më lajmëronte menjëherë duke më lënë një letër në një vend, te disa të njohur të mi, njerëz të mirë e të thjeshtë, që s'dinë asgjë për këtë punë; ose, po të mos mundej të më shkruante, ngaqë në një letër s'i thua dot gjithmonë të gjitha, atëherë ai, po atë ditë që të vinte, do të ishte këtu në orën dhjetë fiks, ku edhe ishim marrë vesh të takoheshim. Për ardhjen e tij e di tashmë; por ja, kjo është dita e tretë dhe s'ka as letër, as atë. Të largohem nga gjyshja në mëngjes s'mund kurrsesi. Jepjani letrën time nesër vetë ju atyre njerëzve të mirë për të cilët ju fola: ata do t'ia çojnë; e po të ketë përgjigje, ma sillni vetë ju në mbrëmje, në orën dhjetë.

— Po letra, letra! Më parë duhet shkruar letra! Kështu, ndoshta, të gjitha këto do të bëhen pasnesër.

— Letra... — u përgjigj Nastenka, paksa e hutuar, — letra... por...

Por nuk e mbaroi fjalën. Në fillim e ktheu fytyrëzën nga ana tjetër, u skuq si trëndafil, dhe papritur ndjeva në dorë një letër, me sa dukej të shkruar prej kohësh, krejt të gatshme dhe të vulosur. Njëfarë kujtimi i njohur, i ëmbël, plot hir më kaloi nëpër kokë!

— R, o — Ro, s, i — si, n, a — na, — nisa unë.

— *Rosina!* — kënduam të dy, unë, gati duke e përqafuar nga ngazëllimi, ajo, e skuqur sa mund të skuqej, duke qeshur me lot që i dridheshin si perla mbi qerpikët e zinj.[20]

— Epo, mjaft, mjaft! Lamtumirë tani! — tha ajo me nxitim. — Ja letra, ja edhe adresa ku duhet çuar. Lamtumirë! mirupafshim! deri nesër!

Ma shtrëngoi fort të dyja duart, tundi kokën dhe u zhduk si shigjetë në rrugicën e saj. Qëndrova gjatë në vend, duke e përcjellë me sy.

„Deri nesër! deri nesër!“ — më kaloi nëpër kokë, kur ajo m'u zhduk nga sytë.

[20]Aludim për një skenë të „Berberit të Seviljes“: Figaroja ia shqipton Rozinës germë për germë emrin e vajzës që do Lindoroja — „R, o — Ro...“ — dhe ajo, në vend që ta shkruajë letrën për Lindoron, siç e këshillon ai, i jep një letër që e kishte shkruar që më parë.

# Nata e tretë

Sot ishte një ditë e trishtë, me shi, pa asnjë rreze drite, si pleqëria ime që do të vijë. Më mundojnë mendime kaq të çuditshme, ndjesi kaq të errëta, pyetje ende kaq të paqarta për mua më mblidhen në kokë, — e megjithatë s'kam as forcë, as dëshirë t'i zgjidh. S'jam unë ai që do t'i zgjidhë të gjitha këto!

Sot s'do të shihemi. Dje, kur u ndamë, retë nisën ta mbulonin qiellin dhe po ngrihej mjegulla. Thashë se nesër do të jetë ditë e keqe; ajo s'u përgjigj, s'donte të fliste kundër vetes; për të kjo ditë është e ndritshme dhe e kthjellët, dhe asnjë re s'do t'ia errësojë lumturinë.

— Po të bjerë shi, s'do të shihemi! — tha ajo. — S'do të vij.

Mendova se ajo as që do ta vinte re shiun e sotëm, e megjithatë s'erdhi.

Dje ishte takimi ynë i tretë, nata jonë e tretë e bardhë...[21]

Megjithatë, sa e bëjnë njeriun të bukur gëzimi dhe lumturia! si vlon zemra nga dashuria! Të duket se do ta derdhësh gjithë zemrën tënde në një zemër tjetër, do që gjithçka të jetë e gëzuar, që gjithçka të qeshë. Dhe sa ngjitës është ky gëzim! Dje në fjalët e saj kishte aq shumë përkëdhelje, aq shumë mirësi për mua në zemër... Si kujdesej për mua, si më përkëdhelej, si ma jepte zemër

[21] Netët e bardha: netët e fundit të majit, të qershorit dhe të fillimit të korrikut në Petersburg, kur dielli perëndon për pak kohë dhe qielli s'errësohet kurrë plotësisht.

dhe ma ledhatonte zemrën! Oh, sa naze nga lumturia! E unë... Unë i merrja të gjitha për të mirëqena; mendoja se ajo...

Por, o Zot, si mund ta mendoja këtë? si mund të isha kaq i verbër, kur gjithçka ia kishte marrë tjetri, asgjë s'ishte e imja; kur, më në fund, edhe kjo butësi e saj, kujdesi i saj, dashuria e saj... po, dashuria për mua, — s'ishte gjë tjetër veçse gëzimi për takimin e afërt me tjetrin, dëshira për të ma imponuar edhe mua lumturinë e saj?.. Kur ai s'erdhi, kur pritëm më kot, ajo u vrenjt, ajo u ndrojt dhe u tremb. Të gjitha lëvizjet e saj, të gjitha fjalët e saj s'ishin më aq të lehta, lozonjare e të gëzuara. Dhe, gjë e çuditshme, — ajo e dyfishoi vëmendjen ndaj meje, sikur donte instinktivisht të derdhte mbi mua atë që dëshironte për vete, atë për të cilën kishte frikë vetë, po të mos realizohej. Nastenka ime u ndrojt aq shumë, u tremb aq shumë, sa, me sa duket, e kuptoi më në fund se e dua, dhe pati mëshirë për dashurinë time të gjorë. Kështu, kur jemi fatkeq, e ndjejmë më fort fatkeqësinë e të tjerëve; ndjenja nuk copëtohet, por përqendrohet...

Shkova tek ajo me zemrën plot dhe mezi e prita takimin. S'e parandjeja atë që do të ndiej tani, s'e parandjeja se të gjitha këto s'do të përfundonin kështu. Ajo shkëlqente nga gëzimi, priste përgjigjen. Përgjigja ishte ai vetë. Ai duhej të vinte, të vraponte me të thirrur të saj. Ajo erdhi një orë të tërë para meje. Në fillim qeshte me gjithçka, qeshte me çdo fjalë timen. Nisa të flisja dhe heshta.

— E dini pse jam kaq e gëzuar? — tha ajo, — kaq e gëzuar që ju shoh? pse ju dua kaq shumë sot?

— Epo? — pyeta unë, dhe zemra m'u drodh.

— Ju dua sepse s'u dashuruat me mua. Ja, një tjetër në vendin tuaj do të nisej të më shqetësonte, të më ngacmonte, do të ofshante, do të sëmurej, kurse ju jeni kaq i dashur!

Këtu ajo ma shtrëngoi aq fort dorën, sa gati bërtita. Ajo qeshi.

— O Zot! ç'mik jeni ju! — nisi pas një minute shumë seriozisht. — Ju më dërgoi vetë Zoti! Epo, ç'do të bëhej me mua, sikur ju të

mos ishit tani me mua? Sa zemërgjerë që jeni! Sa bukur më doni! Kur të martohem, do të jemi shumë miq, më shumë se vëllezër. Do t'ju dua gati sa atë...

M'u bë disi tmerrësisht trishtim në atë çast; megjithatë diçka që i ngjante të qeshurit m'u trazua në shpirt.

— Ju ka zënë një krizë nervash, — i thashë, — keni frikë; mendoni se ai s'do të vijë.

— Ç'thoni, për hir të Zotit! — u përgjigj ajo, — po të isha më pak e lumtur, me sa duket do të qaja nga mosbesimi juaj, nga qortimet tuaja. Megjithatë, ma futët një mendim dhe më dhatë diçka për të bluar gjatë; por do ta mendoj më vonë, kurse tani po jua pranoj se thoni të vërtetën. Po! s'jam disi në vete; jam disi e tëra në pritje dhe i ndiej të gjitha disi tepër lehtë. Po mjaft, le t'i lëmë ndjenjat!..

Në atë kohë u dëgjuan hapa, dhe në errësirë u duk një kalimtar që vinte drejt nesh. U dridhëm të dy; ajo gati bërtiti. I lëshova dorën dhe bëra një gjest sikur doja të largohesha. Por u gabuam: s'ishte ai.

— Nga se keni frikë? Pse ma lëshuat dorën? — tha ajo, duke ma dhënë prapë. — Epo, ç'ka? do ta presim bashkë. Dua që ai të shohë sa e duam njëri-tjetrin.

— Sa e duam njëri-tjetrin! — thirra unë.

„O Nastenka, Nastenka! — mendova, — sa shumë the me këtë fjalë! Nga një dashuri e tillë, Nastenka, në *ndonjë* orë të ftohet zemra dhe të rëndohet shpirti. Dora jote është e ftohtë, e imja e nxehtë si zjarr. Sa e verbër je, Nastenka!.. Oh! sa i padurueshëm është ndonjëherë njeriu i lumtur! Por s'munda të zemërohesha me ty!..“

Më në fund zemra m'u mbush plot.

— Dëgjoni, Nastenka! — thirra, — a e dini ç'më ndodhi gjithë ditën?

— Po çfarë, çfarë? tregoni shpejt! Pse heshtët gjithë këtë kohë!

— Së pari, Nastenka, pasi i kreva të gjitha porositë tuaja, e dorëzova letrën, shkova te njerëzit tuaj të mirë, pastaj... pastaj erdha në shtëpi dhe rashë të fle.

— Vetëm kaq? — ma preu ajo duke qeshur.

— Po, gati vetëm kaq, — u përgjigja duke shtrënguar zemrën, sepse në sy po më vlonin tashmë ca lot të marrë. — U zgjova një orë para takimit tonë, por sikur s'kisha fjetur fare. S'e di ç'më ndodhi. Erdha për t'jua treguar të gjitha këto, sikur koha të ishte ndalur për mua, sikur një ndjesi, një ndjenjë e vetme do të më mbetej që nga kjo kohë përjetë, sikur një minutë e vetme do të zgjaste një përjetësi të tërë dhe sikur gjithë jeta të ishte ndalur për mua... Kur u zgjova, m'u duk sikur më kujtohej tani një motiv muzikor, i njohur prej kohësh, i dëgjuar diku më parë, i harruar dhe i ëmbël. M'u duk se gjithë jetën kërkonte të dilte nga shpirti im, dhe vetëm tani...

— Ah, o Zot, o Zot! — ma preu Nastenka, — si ndodhi kështu kjo punë? S'po marr vesh asnjë fjalë.

— Ah, Nastenka! doja t'jua përcillja disi këtë përshtypje të çuditshme... — nisa me një zë të vajtueshëm, ku fshihej ende një shpresë, ndonëse fort e largët.

— Mjaft, pushoni, mjaft! — foli ajo, dhe në një çast e mori me mend, dinakja!

Papritur u bë disi jashtëzakonisht llafazane, e gëzuar, çapkëne. Më mori përkrah, qeshte, donte që të qeshja edhe unë, dhe çdo fjalë imja e turbulluar i jehonte në një të qeshur kaq kumbuese, kaq të gjatë... Unë nisa të zemërohesha, ajo papritur ia nisi të bënte naze.

— Dëgjoni, — nisi ajo, — e dini, më vjen pak inat që s'u dashuruat me mua. Merre vesh pas kësaj njeriun! Por, megjithatë, zotëri i paepur, s'mund të mos më lavdëroni që jam kaq e thjeshtë. Ju them gjithçka, ju them gjithçka, çfarëdo marrëzie që të më shkojë nëpër kokë.

— Dëgjoni! Po bie ora njëmbëdhjetë, më duket? — thashë, kur tingulli i rregullt i një kambane gjëmoi nga një kullë e largët e qytetit. Ajo u ndal papritur, pushoi së qeshuri dhe nisi të numëronte.

— Po, njëmbëdhjetë, — tha më në fund me një zë të ndrojtur, të pavendosur.

U pendova menjëherë që e trembja, që e detyrova të numëronte orët, dhe e mallkova veten për atë sulm ligësie. M'u bë keq për të, dhe s'dija si ta shlyeja mëkatin tim. Nisa ta ngushëlloja, t'i kërkoja shkaqet e mungesës së tij, të sillja argumente, prova të ndryshme. Askënd s'mund ta mashtroje më lehtë se atë në atë çast, dhe kushdo në një çast të tillë dëgjon disi me gëzim çfarëdo ngushëllimi dhe gëzohet fort, po të ketë qoftë edhe një hije justifikimi.

— Dhe është punë për të qeshur, — nisa, duke u nxehur gjithnjë e më shumë dhe duke u mrekulluar me qartësinë e jashtëzakonshme të provave të mia, — ai as që mund të vinte; ju më mashtruat edhe mua dhe më tërhoqët, Nastenka, aq sa e humba llogarinë e kohës... Mendoni vetëm: ai mezi mund ta ketë marrë letrën; le të themi se s'mund të vijë, le të themi se do të përgjigjet, atëherë letra s'do të vijë më herët se nesër. Unë nesër do të shkoj ta marr sapo të zbardhë dita dhe do t'ju lajmëroj menjëherë. Supozoni, më në fund, një mijë mundësi: epo, s'ishte në shtëpi kur erdhi letra, dhe ndoshta ende s'e ka lexuar? Gjithçka mund të ndodhë.

— Po, po! — u përgjigj Nastenka, — s'e kisha menduar; sigurisht, gjithçka mund të ndodhë, — vazhdoi ajo me zërin më të butë, por në të cilin, si një disonancë e bezdisshme, ndihej njëfarë mendimi tjetër, i largët. — Ja ç'do të bëni, — vazhdoi ajo, — nesër shkoni sa më herët dhe, po të merrni ndonjë gjë, më lajmëroni menjëherë. E dini ku banoj, apo jo? — Dhe ajo nisi të ma përsëriste adresën.

Pastaj papritur u bë kaq e butë, kaq e ndrojtur me mua... Dukej sikur dëgjonte me vëmendje ç'i thoja; por kur i bëra një pyetje, ajo heshti, u hutua dhe ma ktheu kokën. I pashë në sy — ashtu ishte: po qante.

— Epo, si është e mundur, si është e mundur? Ah, ç'fëmijë që jeni! Ç'fëmijëri!.. Mjaft!

Ajo u përpoq të buzëqeshte, të qetësohej, por mjekra i dridhej dhe gjoksi ende i ngrihej e i ulej.

— Po mendoj për ju, — më tha pas një heshtjeje të shkurtër, — jeni kaq i mirë, sa do të isha prej guri po të mos e ndieja këtë. A e dini ç'më shkoi ndër mend tani? Ju krahasova të dy. Pse ai s'është — ju? Pse ai s'është si ju? Ai është më i keq se ju, ndonëse unë e dua më shumë se ju.

Nuk iu përgjigja asgjë. Ajo, me sa dukej, priste që unë të thosha diçka.

— Sigurisht, ndoshta ende s'e kuptoj krejt, s'e njoh krejt. E dini, sikur kam pasur gjithmonë frikë prej tij; ai ka qenë gjithmonë kaq serioz, sikur kaq krenar. Sigurisht, e di që vetëm duket kështu, që në zemrën e tij ka më shumë butësi se në timen... Më kujtohet si më shikoi atëherë, kur unë, e mbani mend, shkova tek ai me bohçen; por megjithatë unë e respektoj disi tepër, e kjo sikur do të thotë që s'jemi të barabartë?

— Jo, Nastenka, jo, — u përgjigja, — kjo do të thotë që ju e doni më shumë se gjithçka në botë, dhe e doni shumë më tepër se veten.

— Po, le të themi që kështu është, — u përgjigj Nastenka naive, — por a e dini ç'më shkoi ndër mend tani? Vetëm se tani s'do të flas për të, por ashtu, në përgjithësi; prej kohësh më shkojnë ndër mend të gjitha këto. Dëgjoni, pse s'jemi të gjithë si vëllezër me vëllezërit? Pse njeriu më i mirë sikur gjithmonë fsheh diçka nga tjetri dhe i hesht? Pse të mos e thuash drejt, menjëherë, atë që ke në zemër, kur e di se fjalën s'do ta hedhësh në erë? Kurse kështu secili shikon sikur të ishte më i ashpër se ç'është në të

vërtetë, sikur të gjithë kanë frikë t'i fyejnë ndjenjat e veta, po t'i shfaqin shumë shpejt...

— Ah, Nastenka! të vërtetën thoni; por kjo vjen nga shumë shkaqe, — ia ndërpreva, duke i shtypur vetë në atë çast ndjenjat e mia më shumë se kurrë.

— Jo, jo! — u përgjigj ajo me një ndjenjë të thellë. — Ja, ju, për shembull, s'jeni si të tjerët! Unë, vërtet, s'di si t'jua them atë që ndiej; por më duket se ju, ja, për shembull... qoftë edhe tani... më duket se ju po flijoni diçka për mua, — shtoi me ndrojtje, duke më hedhur një sy kalimthi. — Më falni që po ju flas kështu: unë jam një vajzë e thjeshtë; kam parë ende pak në këtë botë dhe, vërtet, ndonjëherë s'di të flas, — shtoi me një zë që i dridhej nga njëfarë ndjenje e fshehur, dhe duke u përpjekur ndërkaq të buzëqeshte, — por vetëm doja t'ju thoja se ju jam mirënjohëse, se edhe unë i ndiej të gjitha këto... Oh, Zoti ju dhëntë lumturi për këtë! Ja, ato që më treguat atëherë për ëndërrimtarin tuaj s'janë aspak të vërteta, domethënë, dua të them, s'kanë të bëjnë fare me ju. Ju po shëroheni, ju, vërtet, jeni krejt tjetër njeri nga ç'e përshkruat veten. Po të dashuroni ndonjëherë, Zoti ju dhëntë lumturi me të! Kurse asaj s'i uroj asgjë, sepse do të jetë e lumtur me ju. E di, edhe unë jam grua, dhe ju duhet të më besoni kur jua them...

Ajo heshti dhe ma shtrëngoi fort dorën. As unë s'mund të flisja dot nga tronditja. Kaluan disa minuta.

— Po, me sa duket ai s'do të vijë sot! — tha ajo më në fund, duke ngritur kokën. — Është vonë!..

— Do të vijë nesër, — thashë me zërin më bindës e më të vendosur.

— Po, — shtoi ajo, duke u gëzuar, — edhe vetë e shoh tani se do të vijë vetëm nesër. Epo, mirupafshim, pra! deri nesër! Po të bjerë shi, ndoshta s'do të vij. Por pasnesër do të vij, patjetër do të vij, ç'do që të më ndodhë; jini patjetër këtu; dua t'ju shoh, do t'jua tregoj gjithçka.

Dhe pastaj, kur po ndaheshim, ajo më dha dorën dhe tha, duke më parë kthjellët:

— Tani jemi bashkë përgjithmonë, apo jo?

Oh! Nastenka, Nastenka! Sikur ta dije në ç'vetmi jam tani!

Kur ra ora nëntë, s'rrija dot në dhomë, u vesha dhe dola, pavarësisht nga moti i keq. Isha atje, u ula në stolin tonë. Desha të shkoja në rrugicën e tyre, por më erdhi turp dhe u ktheva, pa ua hedhur sytë dritareve, dy hapa larg shtëpisë së tyre. Erdha në shtëpi në një trishtim të tillë, në të cilin s'kisha qenë kurrë. Ç'kohë e lagësht, e mërzitshme! Po të kishte qenë mot i mirë, do të kisha shëtitur atje gjithë natën...

Por deri nesër, deri nesër! Nesër ajo do të ma tregojë gjithçka.

Megjithatë sot s'pati letër. Por, në fund të fundit, kështu duhej të ishte. Ata janë tashmë bashkë...

# Nata e katërt

O Zot, si përfundoi e gjithë kjo! Me çfarë përfundoi e gjithë kjo!

Erdha në orën nëntë. Ajo ishte tashmë atje. E vura re që nga larg; qëndronte, si atëherë, herën e parë, e mbështetur me bërryla te parmaku i bregut, dhe s'më dëgjoi kur iu afrova.

— Nastenka! — e thirra, duke e shtypur me mundim trondi-tjen time.

Ajo u kthye shpejt nga unë.

— Epo! — tha ajo, — epo! shpejt!

E shikoja i hutuar.

— Epo, ku është letra? E sollët letrën? — përsëriti ajo, duke u kapur me dorë pas parmakut.

— Jo, s'kam letër, — thashë më në fund, — vallë ende s'ka ardhur ai?

Ajo u zbeh tmerrësisht dhe më shikoi gjatë pa lëvizur. Ia theva shpresën e fundit.

— Epo, punë e tij! — tha më në fund me një zë të ndërprerë, — punë e tij, po qe se më braktis kështu.

Ajo i uli sytë, pastaj desh të më shikonte, por s'mundi. Edhe ca minuta e mbajti tronditjen, por papritur u kthye mënjanë, u mbështet me bërryla te balustrada e bregut dhe shpërtheu në lot.

— Mjaft, mjaft! — nisa unë, por s'pata fuqi të vazhdoja duke e parë, dhe ç'mund të thosha?

— Mos më ngushëlloni, — thoshte ajo duke qarë, — mos më flisni për të, mos më thoni se do të vijë, se s'më ka braktisur

kaq mizorisht, kaq çnjerëzisht, siç bëri. Për çfarë, për çfarë? Mos kishte vallë diçka në letrën time, në atë letër fatkeqe?..

Këtu dënesat ia prenë zërin; mua më çahej zemra duke e parë.

— Oh, sa çnjerëzisht mizore është kjo! — nisi ajo sërish. — Dhe asnjë rresht, asnjë rresht! Të paktën të ma kishte kthyer përgjigje se s'i duhem, se më hedh poshtë; kurse kështu, asnjë rresht për tri ditë të tëra! Sa lehtë e ka ta fyejë, ta lëndojë një vajzë të varfër, të pambrojtur, që ka vetëm këtë faj, që e do! Oh, sa kam hequr në këto tri ditë! O Zot! O Zot! Kur kujtoj se shkova tek ai vetë herën e parë, se u poshtërova para tij, qava, se i luta qoftë edhe për një pikë dashurie... E pas kësaj!.. Dëgjoni, — tha, duke u kthyer nga unë, dhe sytë e saj të zinj vetëtinë, — po kështu s'është! S'mund të jetë kështu; s'është e natyrshme! Ose ju, ose unë jemi gabuar; ndoshta s'e ka marrë letrën? Ndoshta ende s'di asgjë? Si është e mundur, gjykoni vetë, më thoni, për hir të Zotit, ma shpjegoni, — unë s'e kuptoj dot këtë, — si mund të sillesh kaq barbarisht, kaq vrazhdë, siç u soll ai me mua! Asnjë fjalë! Edhe me njeriun e fundit në botë tregohen më të mëshirshëm. Ndoshta ka dëgjuar diçka, ndoshta dikush i ka thënë diçka për mua? — thirri ajo, duke m'u drejtuar me pyetje. — Ç'mendoni ju?

— Dëgjoni, Nastenka, nesër do të shkoj tek ai në emrin tuaj.

— Epo!

— Do ta pyes për gjithçka, do t'i tregoj gjithçka.

— Epo, epo!

— Ju do të shkruani një letër. Mos thoni jo, Nastenka, mos thoni jo! Do ta detyroj ta respektojë veprimin tuaj, do t'i mësojë të gjitha, dhe po qe se...

— Jo, miku im, jo, — ma preu ajo. — Mjaft! Asnjë fjalë më, asnjë fjalë prej meje, asnjë rresht — mjaft! Unë s'e njoh, s'e dua më, do ta... do ta har...roj...

Ajo s'e mbaroi fjalën.

— Qetësohuni, qetësohuni! Uluni këtu, Nastenka, — thashë, duke e ulur në stol.

— Po unë jam e qetë. Mjaft! S'është gjë! Janë lot, do të thahen! Ç'mendoni, se do ta shkatërroj veten, se do të hidhem në lumë?..

Zemra ime ishte plot; desha të flisja, por s'munda.

— Dëgjoni! — vazhdoi ajo, duke më kapur për dore, — më thoni: ju s'do të silleshit kështu? ju s'do ta braktisnit atë që do të vinte vetë te ju, s'do t'ia hidhnit në sy një tallje të paturpshme për zemrën e saj të dobët, të marrë? Do ta ruanit? Do ta përfytyronit se ajo ishte vetëm, se s'dinte të kujdesej për veten, se s'dinte ta ruante veten nga dashuria për ju, se s'ka faj, se ajo, më në fund, s'ka faj... se s'ka bërë asgjë!.. Oh, o Zot, o Zot!..

— Nastenka! — thirra më në fund, pa qenë në gjendje ta mposhtja tronditjen, — Nastenka! ju po më mundoni! Ma plagosni zemrën, po më vrisni, Nastenka! S'mund të hesht! Duhet të flas më në fund, të shpreh atë që më ka zier këtu, në zemër...

Duke thënë këtë, u ngrita përgjysmë nga stoli. Ajo më kapi për dore dhe më shikonte e habitur.

— Ç'keni? — tha ajo më në fund.

— Dëgjoni! — thashë me vendosmëri. — Më dëgjoni, Nastenka! Ajo që do të them tani është e gjitha marrëzi, e gjitha e pamundur, e gjitha budallallëk! E di që kjo s'mund të ndodhë kurrë, por s'mund të hesht. Në emër të asaj për të cilën vuani tani, ju lutem që më parë, më falni!..

— Epo, çfarë, çfarë? — thoshte ajo, duke pushuar së qari dhe duke më parë ngultas, ndërsa një kureshtje e çuditshme i shkëlqente në sytë e habitur, — ç'keni?

— Është e pamundur, por unë ju dua, Nastenka! ja çfarë! Epo, tani u tha gjithçka! — thashë, duke tundur dorën. — Tani do ta shihni a mund të flisni me mua kështu siç flisnit tani, a mund, më në fund, të dëgjoni atë që do t'ju them...

— Epo, po çfarë, çfarë? — ma preu Nastenka, — ç'ka me këtë? Epo, unë e dija prej kohësh që ju më doni, por vetëm më dukej se më doni ashtu, thjesht, disi... Ah, o Zot, o Zot!

— Në fillim ishte thjesht, Nastenka, kurse tani, tani... unë jam pikërisht si ju, kur shkuat atëherë tek ai me bohçen tuaj. Më keq se ju, Nastenka, sepse ai atëherë s'donte askënd, kurse ju doni.

— Ç'po më thoni! Unë, më në fund, s'ju kuptoj fare. Por dëgjoni, përse kjo, domethënë jo përse, por pse jeni ju kështu, dhe kështu papritur... O Zot! po flas marrëzira! Por ju...

Dhe Nastenka u hutua krejt. Faqet iu ndezën; uli sytë.

— Ç'të bëj, Nastenka, ç'të bëj unë? kam faj, e shpërdorova... Por jo, jo, s'kam faj, Nastenka; këtë e dëgjoj, e ndiej, sepse zemra më thotë se kam të drejtë, sepse unë s'mund t'ju lëndoj me asgjë, s'mund t'ju fyej me asgjë! Isha miku juaj; epo, ja, edhe tani jam mik; s'kam tradhtuar asgjë. Ja, tani më rrjedhin lotët, Nastenka. Le të rrjedhin, le të rrjedhin — s'i pengojnë askujt. Do të thahen, Nastenka...

— Po uluni, pra, uluni, — tha ajo, duke më ulur në stol, — oh, o Zot!

— Jo! Nastenka, s'do të ulem; s'mund të rri më këtu, ju s'mund të më shihni më; do t'i them të gjitha dhe do të iki. Vetëm dua të them se ju s'do ta kishit marrë vesh kurrë se ju dua. Do ta kisha varrosur të fshehtën time. S'do t'ju mundoja tani, në këtë çast, me egoizmin tim. Jo! por tani s'durova dot; ju vetë e zutë në gojë, ju keni fajin... ju keni fajin për të gjitha, e unë s'kam faj. S'mund të më përzini nga pranë jush...

— Jo, jo, unë s'ju përzë, jo! — thoshte Nastenka, duke e fshehur sa mundej hutimin e saj, e gjora.

— S'më përzini? jo! e unë që doja vetë t'ju ikja. Edhe do të iki, vetëm do t'i them më parë të gjitha, sepse, kur flisnit këtu, s'rrija dot, kur qanit këtu, kur mundoheshit ngaqë, epo, ngaqë (po e them me emër, Nastenka), ngaqë ju hedhin poshtë, ngaqë e shtynë dashurinë tuaj, ndjeva, dëgjova se në zemrën time ka kaq shumë dashuri për ju, Nastenka, kaq shumë dashuri!.. Dhe m'u bë aq hidhur që s'mund t'ju ndihmoja me këtë dashuri... sa m'u

copëtua zemra, dhe unë, unë — s'mund të heshtja, duhej të flisja, Nastenka, duhej të flisja!..

— Po, po! flisni, flisni me mua kështu! — tha Nastenka me një lëvizje të pashpjegueshme. — Ndoshta ju duket e çuditshme që po ju flas kështu, por... flisni! do t'ju them më vonë! do t'jua tregoj të gjitha!

— Ju vjen keq për mua, Nastenka; thjesht ju vjen keq për mua, mikesha ime e vogël! Ç'humbi, humbi! ç'u tha, nuk kthehet më! A s'është kështu? Epo, tani i dini të gjitha. Epo, ja ku është pika e nisjes. Epo, mirë! tani të gjitha këto janë shumë bukur; vetëm dëgjoni. Kur rrinit ulur dhe qanit, unë mendoja me vete (oh, më lini të them ç'mendoja!), mendoja se (epo, sigurisht, kjo s'mund të jetë, Nastenka), mendoja se ju... mendoja se ju disi atje... epo, në ndonjë mënyrë krejt të huaj, s'e doni më. Atëherë, — këtë e mendoja edhe dje, edhe pardje, Nastenka, — atëherë do të bëja kështu, patjetër do të bëja kështu që të më donit: sepse ju thatë, ju vetë më thatë, Nastenka, se gati më kishit dashur fare. Epo, e pastaj? Epo, ja gati gjithçka që doja të thosha; mbetet vetëm të them ç'do të ndodhte atëherë, po të më donit, vetëm këtë, asgjë më shumë! Dëgjoni pra, mikesha ime, — sepse ju megjithatë jeni mikesha ime, — unë, sigurisht, jam njeri i thjeshtë, i varfër, kaq i parëndësishëm, por s'është kjo puna (po flas disi gjithnjë për gjëra të tjera, kjo vjen nga hutimi, Nastenka), por unë do t'ju doja aq shumë, aq shumë, sa, edhe sikur ta donit ende atë dhe të vazhdonit të donit atë që unë s'e njoh, prapëseprapë s'do ta vinit re se dashuria ime ju rëndon disi. Ju vetëm do të dëgjonit, vetëm do të ndienit çdo minutë se pranë jush rreh një zemër mirënjohëse, mirënjohëse, një zemër e zjarrtë, që për ju... Oh, Nastenka, Nastenka! ç'më bëtë!..

— Mos qani, pra, s'dua që të qani, — tha Nastenka, duke u ngritur shpejt nga stoli, — ejani, ngrihuni, ejani me mua, mos qani, mos qani, — thoshte ajo, duke m'i fshirë lotët me shaminë e saj, — epo, ejani tani; ndoshta do t'ju them diçka... Po, meqë

ai tani më braktisi, meqë më harroi, ndonëse unë ende e dua (s'dua t'ju gënjej)... por, dëgjoni, më përgjigjuni. Sikur unë, për shembull, t'ju doja, domethënë sikur vetëm... Oh, miku im, miku im! kur mendoj, kur mendoj se ju fyeja atëherë, që qeshja me dashurinë tuaj, kur ju lavdëroja që s'ishit dashuruar!.. Oh, o Zot! si s'e parashikova këtë, si s'e parashikova, si qeshë kaq budallaqe, por... epo, epo, vendosa, do t'i them të gjitha...

— Dëgjoni, Nastenka, e dini ç'ka? do të iki prej jush, ja ç'ka! Thjesht po ju mundoj. Ja, tani ju bren ndërgjegjja që qeshët, e unë s'dua, po, s'dua që ju, përveç hidhërimit tuaj... unë, sigurisht, kam faj, Nastenka, por lamtumirë!

— Prisni, më dëgjoni: a mund të prisni?

— Të pres çfarë, si?

— Unë e dua; por kjo do të kalojë, duhet të kalojë, s'mund të mos kalojë; tashmë po kalon, e ndiej... Kush e di, ndoshta që sot do të mbarojë, sepse e urrej, sepse ai u tall me mua, ndërsa ju qanit këtu bashkë me mua, sepse ju s'do të më hidhnit poshtë si ai, sepse ju doni, e ai s'më donte, sepse unë, më në fund, ju dua vetë... po, ju dua! ju dua siç më doni ju; unë vetë jua kam thënë këtë që më parë, ju vetë e dëgjuat, — ju dua sepse ju jeni më i mirë se ai, sepse jeni më fisnik se ai, sepse, sepse ai...

Tronditja e së gjorës ishte aq e fortë, sa s'e mbaroi fjalën, e vuri kokën mbi supin tim, pastaj mbi gjoksin tim dhe qau me hidhërim. E ngushëlloja, e bindja, por ajo s'pushonte dot; ma shtrëngonte vazhdimisht dorën dhe thoshte midis dënesave: „Prisni, prisni; ja, tani do të pushoj! Dua t'ju them... mos mendoni se këta lot, — s'është gjë, janë nga dobësia, prisni sa të kalojë...“ Më në fund pushoi, i fshiu lotët, dhe nisëm të ecnim sërish. Desha të flisja, por ajo vazhdoi të më lutej gjatë të prisja. Heshtëm... Më në fund mblodhi zemrën dhe nisi të fliste...

— Ja ç'ka, — nisi ajo me një zë të dobët e të dridhur, por në të cilin papritur tingëlloi diçka që m'u ngul drejt në zemër dhe m'u dhemb ëmbëlsisht në të, — mos mendoni se jam kaq

e paqëndrueshme dhe mendjelehtë, mos mendoni se mund të harroj e të tradhtoj kaq lehtë e kaq shpejt... E kam dashur një vit të tërë dhe betohem në Zot se kurrë, kurrë s'i kam qenë e pabesë, as me mendje. Ai e përbuzi këtë; u tall me mua, — punë e tij! Por ai më plagosi dhe ma fyeu zemrën. Unë — unë s'e dua, sepse mund të dua vetëm atë që është zemërgjerë, që më kupton, që është fisnike; sepse vetë jam e tillë, dhe ai s'është i denjë për mua, — epo, punë e tij! Bëri më mirë se sikur unë më vonë të isha zhgënjyer në pritjet e mia dhe të kisha mësuar se kush është... Epo, mbaroi! Por kush e di, miku im i mirë, — vazhdoi ajo, duke ma shtrënguar dorën, — kush e di, ndoshta edhe gjithë dashuria ime ishte mashtrim i ndjenjave, i imagjinatës, ndoshta nisi si çapkënllëk, si marrëzi, ngaqë isha nën mbikëqyrjen e gjyshes? Ndoshta duhet të dua një tjetër, e jo atë, jo një njeri të tillë, një tjetër, që të më kishte mëshirë dhe, dhe... Epo, le ta lëmë, le ta lëmë këtë, — ndërpreu Nastenka veten, duke u mbytur nga tronditja, — vetëm doja t'ju thoja... doja t'ju thoja se, në qoftë se, pavarësisht se e dua (jo, e kam dashur), në qoftë se, pavarësisht nga kjo, ju do të thoni ende... në qoftë se e ndieni që dashuria juaj është aq e madhe, sa mund ta dëbojë më në fund nga zemra ime të mëparshmen... në qoftë se do të doni të keni mëshirë për mua, në qoftë se s'do të doni të më lini vetëm me fatin tim, pa ngushëllim, pa shpresë, në qoftë se do të doni të më doni gjithmonë, siç më doni tani, atëherë betohem se mirënjohja... se dashuria ime do të jetë më në fund e denjë për dashurinë tuaj... A do ta merrni tani dorën time?

— Nastenka, — thirra, duke u mbytur nga dënesat, — Nastenka!.. O Nastenka!

— Epo, mjaft, mjaft! epo, tani vërtet mjaft! — foli ajo, duke e mposhtur mezi veten, — epo, tani u tha gjithçka; apo jo? kështu? Epo, edhe ju jeni i lumtur, edhe unë jam e lumtur; asnjë fjalë më për këtë; prisni; më kurseni... Flisni për ndonjë gjë tjetër, për hir të Zotit!..

— Po, Nastenka, po! mjaft më për këtë, tani jam i lumtur, unë... Epo, Nastenka, epo, le të flasim për diçka tjetër, shpejt, shpejt të flasim; po! jam gati...

Dhe s'dinim ç'të flisnim, qeshnim, qanim, thoshim mijëra fjalë pa lidhje e pa kuptim; herë ecnim nëpër trotuar, herë kthe-heshim papritur prapa dhe niseshim ta kalonim rrugën; pastaj ndaleshim dhe kalonim prapë në breg; ishim si fëmijë...

— Tani jetoj vetëm, Nastenka, — nisa unë, — kurse nesër... Epo, sigurisht, unë, e dini, Nastenka, jam i varfër, kam gjithsej një mijë e dyqind,[22] por s'ka gjë...

— Sigurisht që s'ka gjë, kurse gjyshja ka pension; kështu që s'do të na rëndojë. Duhet ta marrim gjyshen.

— Sigurisht, duhet ta marrim gjyshen... Vetëm ja, Matrjona...

— Ah, edhe ne kemi Fjoklën!

— Matrjona është e mirë, vetëm ka një të metë: s'ka imagjinatë, Nastenka, absolutisht asnjë imagjinatë; por s'ka gjë!..

— S'ka rëndësi; të dyja mund të rrinë bashkë; vetëm ju nesër shpërnguluni te ne.

— Si? te ju! Mirë, jam gati...

— Po, merreni me qira te ne. Ne kemi atje, sipër, mansardën; është bosh; kishte një qiraxhije, një plakë, fisnike, por u shpërngul, dhe gjyshja, e di, do të fusë një djalë të ri; unë i them: „Pse një djalë të ri?“ Kurse ajo thotë: „Ashtu, unë jam plakur tashmë, por ti mos mendo, Nastenka, se dua të të martoj me të.“ Dhe unë e mora me mend që është për këtë...

— Ah, Nastenka!..

Dhe qeshëm të dy.

— Epo, mjaft, pra, mjaft. Po ku banoni ju? e harrova.

— Atje, pranë urës —ski, në shtëpinë e Barannikovit.

— Ajo shtëpia e madhe?

— Po, ajo shtëpia e madhe.

[22] Një mijë e dyqind: rubla, të ardhurat e tij vjetore.

— Ah, e di, shtëpi e mirë; vetëm, e dini, lëreni dhe shpërnguluni te ne sa më shpejt...

— Që nesër, Nastenka, që nesër; atje kam pak borxh për qiranë, por s'ka gjë... Së shpejti do të marr rrogën...

— E dini, ndoshta do të jap mësime; do të mësoj vetë dhe do të jap mësime...

— Epo, ja, shumë mirë... kurse unë së shpejti do të marr një shpërblim, Nastenka...

— Atëherë, ja, nesër do të jeni qiraxhiu im...

— Po, dhe do të shkojmë te „Berberi i Seviljes“, sepse së shpejti do ta japin prapë.

— Po, do të shkojmë, — tha Nastenka duke qeshur, — jo, më mirë të dëgjojmë jo „Berberin“, por diçka tjetër...

— Epo mirë, diçka tjetër; sigurisht, kjo do të jetë më mirë, se unë s'e mendova...

Duke folur kështu, ecnim të dy sikur në avull, në mjegull, sikur s'e dinim vetë se ç'po ndodhte me ne. Herë ndaleshim dhe flisnim gjatë në një vend, herë niseshim prapë të ecnim dhe shkonim Zoti e di ku, dhe prapë të qeshura, prapë lot... Herë Nastenkës i teket papritur të shkojë në shtëpi, unë s'guxoj ta mbaj dhe dua ta përcjell deri te shtëpia; nisemi, dhe papritur, pas një çerek ore, e gjejmë veten në breg pranë stolit tonë. Herë ajo psherëtin, dhe sërish i mbushen sytë me lot; unë trembem, ngrij... Por ajo aty për aty ma shtrëngon dorën dhe më tërheq sërish të ecim, të llomotisim, të flasim...

— Është koha tani, është koha të shkoj në shtëpi; mendoj se është shumë vonë, — tha më në fund Nastenka, — mjaft më me këto fëmijëri!

— Po, Nastenka, vetëm se unë tani s'do të fle dot; s'do të shkoj në shtëpi.

— As unë, më duket, s'do të fle dot; vetëm më përcillni...

— Patjetër.

— Por tani patjetër do të arrijmë deri te shtëpia.

— Patjetër, patjetër...

— Fjalë nderi?.. sepse dikur duhet të kthehesh në shtëpi!

— Fjalë nderi, — u përgjigja duke qeshur...

— Epo, ejani!

— Ejani.

— Shikoni qiellin, Nastenka, shikoni! Nesër do të jetë një ditë e mrekullueshme; ç'qiell i kaltër, ç'hënë! Shikoni: ja, kjo re e verdhë po e mbulon tani, shikoni, shikoni!.. Jo, kaloi pranë saj. Shikoni, pra, shikoni!..

Por Nastenka s'e shikonte renë, qëndronte e heshtur, si e ngulur; pas një minute nisi të më shtrëngohej disi me ndrojtje, ngushtë pas meje. Dora i dridhej në dorën time; e shikova... Ajo u mbështet edhe më fort pas meje.

Në atë çast pranë nesh kaloi një djalë i ri. Papritur u ndal, na shikoi ngultas dhe pastaj bëri prapë disa hapa. Zemra m'u drodh...

— Nastenka, — thashë me gjysmë zëri, — kush është ky, Nastenka?

— Është ai! — u përgjigj ajo me pështpëritje, duke m'u shtrënguar edhe më afër, edhe më e dridhur... Mezi qëndrova në këmbë.

— Nastenka! Nastenka! je ti! — u dëgjua një zë pas nesh, dhe në po atë çast djali i ri bëri disa hapa drejt nesh.

O Zot, ç'britmë! si u drodh ajo! si m'u shkëput nga krahët dhe fluturoi drejt tij!.. Unë qëndroja dhe i shikoja si i vrarë. Por ajo mezi i dha dorën, mezi iu hodh në krahë, kur papritur u kthye sërish nga unë, u gjend pranë meje, si era, si vetëtima, dhe, para se të vija në vete, m'i hodhi të dyja duart në qafë dhe më puthi fort, me zjarr. Pastaj, pa më thënë asnjë fjalë, u hodh sërish drejt tij, e kapi për duarsh dhe e tërhoqi pas vetes.

Qëndrova gjatë dhe i shikoja nga pas... Më në fund të dy m'u zhdukën nga sytë.

# Mëngjesi

Netët e mia mbaruan me një mëngjes. Dita s'ishte e mirë. Binte shi dhe trokiste i mërzitur në xhamat e mi; në dhomëz ishte errët, jashtë vrenjtur. Koka më dhembte dhe më vinte vërdallë; ethet po më hynin vjedhurazi në gjymtyrë.

— Një letër për ty, zotëri, me postën e qytetit, e solli postieri, — tha mbi mua Matrjona.

— Letër! nga kush? — thirra, duke u hedhur nga karrigia.

— S'e di, zotëri, shiko, ndoshta aty shkruan nga kush.

E theva vulën. Ishte prej saj!

*O, më falni, më falni! — më shkruante Nastenka, — ju lutem në gjunjë, më falni! Ju mashtrova edhe ju, edhe veten. Ishte një ëndërr, një fantazmë... Sot u shkriva nga dhembja për ju; më falni, më falni!..*

*Mos më fajësoni, sepse s'kam ndryshuar në asgjë ndaj jush; thashë se do t'ju dua, dhe edhe tani ju dua, ju dua më shumë se sa dua. O Zot! sikur të mund t'ju doja të dy njëherësh! O, sikur ju të ishit ai!*

„O, sikur ai të ishit ju!“ — më kaloi nëpër kokë. M'u kujtuan fjalët e tua, Nastenka!

*Zoti e sheh ç'do të bëja tani për ju! E di që ju është e rëndë dhe e trishtë. Ju fyeva, por ju e dini — kur do, a e mban gjatë mend fyerjen? E ju më doni!*

*Ju falënderoj! po! ju falënderoj për këtë dashuri. Sepse në kujtesën time ajo u ngulit si një ëndërr e ëmbël, që e mban mend gjatë pasi zgjohesh; sepse do ta kujtoj përjetë atë çast kur ma hapët zemrën kaq vëllazërisht dhe kur e pranuat kaq zemërgjerësisht si dhuratë timen, të vrarë, për ta ruajtur, për ta përkëdhelur, për ta shëruar... Po të më falni, kujtimi për ju do të lartësohet tek unë nga një ndjenjë e përjetshme mirënjohjeje ndaj jush, që s'do të fshihet kurrë nga shpirti im... Do ta ruaj këtë kujtim, do t'i jem besnike, s'do ta tradhtoj, s'do ta tradhtoj zemrën time: ajo është tepër e qëndrueshme. Ajo dje u kthye kaq shpejt te ai të cilit i përkiste përjetë.*

*Do të takohemi, do të vini te ne, s'do të na lini, do të jeni përjetë miku, vëllai im... Dhe kur të më shihni, do të ma jepni dorën... po? do të ma jepni, më keni falur, apo jo? Më doni si më parë?*

*O, më doni, mos më lini, sepse ju dua kaq shumë në këtë çast, sepse jam e denjë për dashurinë tuaj, sepse do ta meritoj... miku im i dashur! Javën që vjen martohem me të. Ai u kthye i dashuruar, s'më kishte harruar kurrë... S'do të zemëroheni që shkrova për të. Por dua të vij te ju bashkë me të; do ta doni, apo jo?..*

*Më falni, pra, mbajeni mend dhe dojeni*
*NASTENKËN tuaj.*

E rilexova gjatë këtë letër; lotët më kërkonin të dilnin nga sytë. Më në fund më ra nga duart dhe mbulova fytyrën.

— Shpirt! o shpirt! — nisi Matrjona.

— Ç'ka, plakë?

— E hoqa gjithë merimangën nga tavani; tani, qoftë edhe të martohesh, të ftosh mysafirë, pikërisht në kohën e duhur...

E shikova Matrjonën... Ishte ende një plakë e fuqishme, *e re*, por, s'e di pse, papritur m'u shfaq me vështrim të shuar, me rrudha në fytyrë, e kërrusur, e rrënuar... S'e di pse, papritur m'u duk se dhoma ime ishte plakur po ashtu si plaka. Muret dhe dyshemetë u çngjyrosën, gjithçka u zbeh; merimanga u shtua edhe më shumë. S'e di pse, kur hodha sytë nga dritarja, m'u duk se edhe shtëpia përballë ishte rrënuar dhe zbehur nga ana e saj, se suvaja e kolonave ishte zhvoshkur dhe ishte rrëzuar, se kornizat ishin nxirë e plasaritur dhe se muret, nga ngjyra e verdhë e errët e ndezur, ishin bërë laramane...

Ose rrezja e diellit, që doli papritur nga pas një reje, u fsheh sërish nën një re shiu, dhe gjithçka u zbeh prapë në sytë e mi; ose, ndoshta, para meje vetëtiu kaq pamikpritshëm e kaq trishtueshëm gjithë perspektiva e së ardhmes sime, dhe e pashë veten ashtu siç jam tani, pikërisht pas pesëmbëdhjetë vjetësh, të plakur, në po atë dhomë, po aq të vetmuar, me po atë Matrjonë, që s'është bërë aspak më e mençur gjatë gjithë këtyre viteve.

Por që unë ta mbaj mend fyerjen time, Nastenka! Që unë të sjell një re të errët mbi lumturinë tënde të kthjellët, të patrazuar, që unë, duke të qortuar me hidhërim, të të sjell trishtim në zemër, ta plagos atë me një brejtje të fshehtë dhe ta detyroj të rrahë me trishtim në çastin e lumturisë, që unë të shtyp qoftë edhe një nga ato lulet e njoma që i gërshetove në kaçurrelat e tua të zeza, kur shkove bashkë me të te altari... Oh, kurrë, kurrë! Qoftë i kthjellët qielli yt, qoftë e ndritshme dhe e qetë buzëqeshja jote e dashur, qofsh e bekuar për çastin e lumturisë dhe të gëzimit që i dhe një zemre tjetër, të vetmuar, mirënjohëse!

Zoti im! Një minutë e tërë lumturie! Po vallë kjo është pak, qoftë edhe për gjithë jetën e një njeriu?..